

Давлат қулай инвестициявий ва ишбилармонлик муҳитини таъминлайди. Тадбиркорлар қонунчиликка мувофиқ ҳар қандай фаолиятни амалга оширишга ва ўз фаолияти йўналишларини мустақил равишда танлашга ҳақли. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида иқтисодий макон бирлиги, товарлар, хизматлар, меҳнат ресурслари ва молиявий маблағларнинг эркин ҳаракатланиши кафолатланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 67-моддасидан.

www.yuz.uz

yuz.uznews

yuz_official

yuz.uz_news

yuz

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ИСЛОҲОТЛАР ХАЛҚ ФАРОВОНЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ КАФОЛАТИДИР

Янги Ўзбекистондаги конституциявий ислохотлар қисқа муддатда ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маданий соҳаларда самара бермоқда. Сабаби мазкур ислохотлар мақсади “инсон — жамият — давлат” ўртасидаги халқ ҳокимиятчилиги муносабатларига асосланган. Зеро, халқнинг ўзи мазкур Конституциявий ислохотларнинг бош ташаббускори бўлди.

Конституциямиз муқаддасида унинг фалсафаси, юридик табиати, мафқураси ва асосий мақсади мустаҳкамланган. Асосий қонуннинг муқаддаси билан танишган киши халқимизнинг хоҳиш-иродаси, мақсад-муддоси ва орзу-умидлари ҳамда қадриятларини англаб етади.

Бош қонуниimizнинг дастлабки моддасини унинг ядроси, асосий мақсади, деб биланам. Чунки унда “Ўзбекистон — бошқарувнинг республика шаклига эга бўлган суверен, демократик, ҳуқуқий, ижтимоий ва дунёвий давлат...” экани мустаҳкамланган. Мазкур конституциявий норма мазмун-моҳиятига кўра янги саналади.

Мантқан қараганда, мамлакатнинг суверен, демократик, ҳуқуқий, ижтимоий ва дунёвий давлат даражасига эришуви сиёсий, ҳуқуқий, ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан стратегик аҳамият касб этади. Шу боис, мазкур конституциявий норманинг аҳамияти бевосита “инсон қадри” том маънода юқалиши билан боғлиқ.

Шу ўринда биргина ҳуқуқий давлат масаласига доир конституциявий ислохотларга тўхтамликчанам. Инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш давлатнинг олий мақсади экани мустаҳкамланди. Хусусан, инсон ҳуқуқларига оид нормалар 3 баробар оширилди. Давлат органлари ҳамда мансабдор шахсларнинг фақат ва фақат фуқаролар манфаатини кўзлаб фаолият юритишга асос яратилди. Бинобарин, қонунлардаги ноаниқликлар инсон фойдасига ҳал бўлиши шарт ва зарурлиги белгиланди. Бунга кўра, давлат ва инсон ўртасида муносабатларни тартибга солувчи қонунчиликдаги ноаниқликлар, турли тушунмовчиликлар бартараф этилади, фуқароларнинг ортиқча оворатарчиликлари олди олинди.

Конституцияда давлат органлари томонидан инсонга нисбатан қўлланадиган ҳуқуқий таъсир чоралари мутаносиблик принциплари асосланиши ва қонунларда назарда тутилган мақсадларга эришиш учун етарли бўлиши кераклиги мустаҳкамланди. Қонунчиликда белгиланмаган мажбурият ҳеч кимнинг зиммасига ўз розилигисиз юқлатилиши мумкин эмаслиги қайд этилди. Ушбу норма одамлар ҳаётини янада енгиллаштирди.

Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари кафолати сезиларли даражада қўлайтирилди. Хусусан, Ўзбекистонда ўлим жазоси тақиқланди. Бундан ташқари, шахсни суд қарорисиз 48 соатдан ортиқ муддат ушлаб туриш мумкин эмаслиги белгиланди. Яъни шахснинг эркинлигини чеклаш билан боғлиқ ҳар қандай ҳаракат фақат суд қарори асосида амалга оширилиши шарт.

Илк бор шахсни ушлаш чоғида унга тушунарли тилда ҳуқуқлари ва ушлаб турилиши асослари тушунтирилиши керак. Айбланувчи ва судланувчиларга ўзига қарши кўрсатма бермаслик (халқро эътироф этилган “Миранда қоида-си”), сукут сақлаш ҳуқуқи берилди.

Хар кимнинг ёзишмалари, телефон орқали сўзлашувлари, почта, электрон хабарлари ҳамда бошқа хабарлари сир сақланиши ҳуқуқига эга экани белгиланди. Бундай ҳуқуқлар чекланишига ёки уй-жойда тинтув ўтказилишига фақат қонунга мувофиқ ва суднинг қарорига асосан йўл қўйилиши белгилаб қўйилди.

Шахснинг судлангани ва бундан келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатлар унинг қариндошлари ҳуқуқларини чеклаш учун асос бўлиши мумкин эмаслиги мустаҳкамланди. Табиийки, буларнинг ҳаммаси мустабид тузумдан қолган иллатга, қанча ёшларимизни орзу-умидларидан воз

Акбар ТОШҚУЛОВ,
адлия вазири

кечишга мажбур қилган ноинсоний таққиларга чек қўйди.

Ҳар бир шахснинг республика ҳудудида эркин ҳаракатланиши, турар ва яшаш жойини эркин танлаш, республикадан ташқарига чиқиш ҳамда Ўзбекистон фуқароларининг Ўзбекистонга монеликсиз қайтиш ҳуқуқи белгиланди. Мазкур конституциявий қоида киритилиши билан эркин ҳаракатланиши қадрият даражасида олий ҳуқуқий норма сифатида мустаҳкамланди. Бу “пропискка” тизими муаммосига ҳам барҳам берди.

Бугун барча масала ечими чинакам халқ овози бўлган маҳалла даражасига туширилмоқда. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари давлат ҳокимияти органлари тизимига кирмаслиги мустаҳкамланди. Конституциямизда мазкур кафолат белгиланиши маҳаллаларга ўз ҳудудини мустақил бошқариш, аҳоли манфаатидан

келиб чиқиб, давлат билан шериклик асосида муаммоларни ҳал этиб бориш, ҳудудни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ривожлантириш, самарали жамоатчилик назоратини амалга ошириш, аҳоли фаровонлигини таъминлашда муҳим имкониятларни тақдим этмоқда. Мазкур демократик конституциявий ислохотлар янги Ўзбекистонда “Инсон қадри учун” деган устувор гоа реал ҳаёда амалга ошаётганини яна бир бор кўрсатмоқда.

Давлат оиланинг тўлақонли ривожланиши учун ижтимоий, иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа шарт-шароитлар яратиши конституциявий мустаҳкамланди. Ушбу норма киритилиши жамиятимизда оила мустаҳкамлиги ва

мўътабарлигини барқарор таъминлашга замин яратди. Энди фарзандлар тарбияси, уларга таълим бериш, баркамол вояга етказиш ҳам ота-она мажбурияти сифатида белгиланди. Боланинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш ҳамда ҳимоя қилиш, унинг жисмоний, ақлий ва маданий жиҳатдан тўлақонли ривожланиши учун энг яхши шарт-шароитларни яратиш эса давлатнинг бурчи сифатида белгиланди.

Миллий ҳуқуқ тизимимизда Конституциянинг ҳар бир нормасини давлат фуқаролик хизматчилари фаолиятида асосий қоидага айлантириш ҳар қачонгидан ҳам долзарб бўлиб қолмоқда. Бу борада барча вазирилик ва идорада Конституция мазмун-моҳиятини кенг тушунтириш, давлат фуқаролик хизматчиларининг Конституция бора-сидаги билимини мунтазам ошириб бориш, фаолиятида конституциявий нормалар ижросини сўзсиз таъминлаш ҳодимларни рағбатлантириш тизимларини яратиш муҳим аҳамият касб этади.

Адлия вазирилик давлат бошқаруви-нинг юқори бўғинидан қўйи бўғинигача ўз воқолати доирасида амалий ёрдам кўрсатиб келаётир. Шу боис, бу борада вазирилик фаолиятини тизимли равишда давом эттиради.

Президентимиз раҳбарлигида давлат ташқиротлари ўзининг энг асосий вазифаси сифатида халқнинг огирини енгил қилишга киришган, яъни аҳоли билан мулоқот қилиб, муаммоларини аниқлаш ва ҳал этиш устувор вазифага айланди. Мана шу жабҳада вазириликимизга ҳам муҳим вазифалар юқлатилган. Жумладан, аҳолининг ҳуқуқий муаммоларини жойларда, маҳаллаларда ҳал этиш асосий вазифа сифатида белгиланди.

Фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлашга қаратилган норма ва стандартлар ишлашсини мониторинг қилиш ҳамда аҳолининг ҳуқуқий муаммоларини аниқлаш ва бартараф этиш мақсадида “Ҳуқуқий маҳалла” лойиҳаси йўлга қўйилди. Аввало, Жиззах вилояти Зарбдор туманидаги Тараққиёт маҳалласида намунавий йўлга қўйилган ушбу лойиҳада ҳудуддаги 700 дан ортиқ хонадон қамраб олиниб, биринчи босқичда муаммолар ўрганилди. Кейинги жараёнларда уларни ҳал этиш, билрамлаш ҳуқуқий кўмак кўрсатиш, методик ёрдам бериш, манзилли ва предметли тарғибот тадбирларини ўтказиш бора-сида ушшоққилик билан амалий ишлар бажарилди. Сай-ҳарақатлар давомида 2700 га яқин ҳуқуқий муаммо

аниқланиб, 2 мингдан ортиғи ижобий ҳал этилди. Энди “Зарбдор тажрибаси” асосида мазкур лойиҳани бутун мамлакатимиз бўйлаб амалга ошириш юзасидан аниқ режа ва чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб, келгусидаги вазифалар белгилаб олинди.

Ҳуқуқий муаммолар ҳал бўлганидан сўнг фуқароларнинг йўли очилади. Яъни имтиёзлар, давлат ижтимоий ҳимоя тизимидан фойдаланиш имкониятига эга бўлади. Бу жараёни рақамлаштириш орқали яна ҳам тезлаштириш ниятидамиз. Бунинг учун ҳодимларимиз махсус иккита дастур ишлаб чиқди. Жойларда ҳуқуқий муаммолар бевосита электрон тизимда қайд қилинади. Ҳар бир муаммо ечилгандан сўнг назоратдан олинади.

Бундан ташқари, онлайн маҳалла тизими орқали бевосита фуқароларнинг ўзлари ёки “маҳалла еттилиги” томонидан ҳар қандай муаммони қайсидир идорага келмасдан туриб ҳам тизим орқали бизга мурожаат йўллаш имкони яратилди. Шу тариқа биз бу муаммоларни ҳал қилиб келямиз.

Шунингдек, аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатлами вакилларида алимент ундириш ёки судга даъво киритиш бўйича жуда кўп муаммо юзага келади. Юридик хизматлар анча қимматлиги боис, фуқароларнинг имкони чекланган. Шу сабабли бепул юридик ёрдам тизимини шакллантирганимиз. “Мадад” нодавлат ташкилоти ҳамма туманда очилиб, юртдошларимизга судлар ёки бошқа идоралар учун ҳужжатни бепул тайёрлаб бериш тизими яратилди. Ўз навбатида, муаммолари масалалари бу тарзда ҳал этилиши юртдошларимизда бугунги сёбатдан розилик хиссини пайдо қилади. Эртанги кунга ишонччи мустаҳкамлайди, юрт тақдирига дахлдорлиқни оширади.

Кейинги саккиз йилда эришган ютуқларимиз, хусусан, иқтисодиёт, инсон ҳуқуқлари, одил судлов, сўз ва эътиқод эркинлиги, ижтимоий ҳимоя соҳаларидаги юзлаб чекловлар олиб ташлангани, нақд пул, валюта, кредит масалаларидаги муаммолар ҳал қилингани ва бошқа ижобий ҳаракатлар ортага қайтмаслигини конституциявий жиҳатдан ҳимоялаш зарурати мавжуд эди. Бу ютуқлар, ҳуқуқ ва эркинликлардан нафақат ҳозирги, балки келгуси авлодларимиз ҳам эмин-эркин фойдаланиши учун уларни, албатта, Конституцияда муҳрлаб қўйиш талаб этилди. Бу — масаланинг бир жиҳати, холос. Масаланинг иккинчи жиҳати янги тахрирдаги Конституция мазмун-моҳияти ва аҳамиятини аҳоли талаби даражасида тушунтириш ҳамда ундан фойдалана олиш кўникмасини шакллантиришдир.

Аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар билан уйғун равишда ҳуқуқий билимини ошириш мақсадида адлия органлари жойларда тарғибот тадбирларини ўтказмоқда. Хусусан, Конституциямиз мазмун-моҳиятини тарғиб қилиш ва кенг жамоатчиликка етказиш бўйича ҳудудлар кесимида ҳамда тарғибот гуруҳлари шакллантирилган ҳолда тарғибот тадбирлари дастури ишлаб чиқилиб, ижрога қаратилди. Бугунга қадар 25 мингдан ортиқ ҳуқуқий тарғибот тадбири ўтказилди. Kuzlar.huquqiyportal.uz порталда янги тахрирдаги Конституция бўйича 4,5 соатга мўлжалланган бепул онлайн курс жойлаштирилди. Асосий қонуниimizнинг ҳар бир моддаси бўйича қисқача видеоматериаллар

тайёрланиб, тарқатилди. “Конституцияни ўрганимиз” мавзусида қисқа муддатли ўқув курси ташкил этилди. Advise.uz платформасида янги тахрирдаги Конституциянинг асосий мазмун-моҳиятини тушунтиришга қаратилган алоҳида бўлим очилди. Тошкент шаҳрининг Сайилтоҳ кўчасида “Конституция кўчаси” ташкил этилиб, қатор оммавий тадбирлар ўтказилиши анъанага айланди.

Шунингдек, Конституцияни болалар тилида тушунтиришга бағишланган мультсериал ва комикс китоб яратилди. Ушбу мультфильмлар сунъий интеллект ёрдамида тайёрланган. Унда Конституциямиз мазмун-моҳияти болаларга содда ва ҳаётимисоллар орқали тушунтирилган. Шу билан бирга, ногиронлиги бўлган болалар учун Конституция китобининг аудио варианты яратилиб, барча алоҳида таълимга эҳтиёжи бўлган (кўзи ожиз ва заиф кўрувчи) болалар учун ихтисослаштирилган мактаб-интернатларга етказилди. Конституциявий билимини болалар тилида тушунтиришга мўлжалланган “Модалар гапиради” номли видеоорлиқлар туркуми тайёрланиб, мамлакатимиздаги барча мактабга етказилиши таъминланди.

Ёшларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ривожлантириш мақсадида ҳар чоршанба кунини “Ҳуқуқий ахборот кунини” лойиҳасида ёшларнинг Конституция бўйича билимларини оширишга қаратилган тарғибот тадбирлари ўтказиб келинмоқда.

Адлия вазирилик функционал вазифаларидан келиб чиқиб, давлат органлари ва ташиклотлари фаолиятида янги конституциявий нормаларнинг ҳаётимисолларини таъминлаш мақсадида қатор вазифаларни бажармоқда.

Норма ижодкорлиги йўналишида: биринчидан, вазирилик ва идораларда янги ишлаб чиқиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва қонун лойиҳаларининг Конституцияга мослигига эътибор қаратади.

Иккинчидан, вазирилик ва идора томонидан шу кунга қадар ишлаб чиқилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни янги тахрирдаги Конституция нормаларига мослиги нуқтаи назаридан инвентаризациядан ўтказишга қўмаклашмоқда. Инвентаризация натижасида ўзгариши ва қўшимчалар киритиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар пакети шакллантирилмоқда.

Ташкилий-ҳуқуқий йўналишда: биринчидан, вазирилик ва идора тизимидидаги давлат фуқаролик хизматчиларининг янги тахрирдаги Конституция бўйича билимини ошириб бориш ва баҳолаш амалиётини жорий этиш. Тест натижаларига кўра, қайси соҳаларда давлат хизматчиларининг билимини оширишга эҳтиёж мавжудлиги аниқланса, шу йўналишда яна тушунтириш ишларини олиб бориш механизми яратилимоқда.

Иккинчидан, вазирилик ва идоралар тизимидидаги мурожаатлар билан ишловчи тузилмалар томонидан Конституция ижроси юзасидан фуқаролардан келиб тушган мурожаатлар, асосан, шикоят ва аризалар билан манзилли тарзда ишлаш амалиёти жорий этилмоқда.

Умуман, янги тахрирдаги Конституция нафақат бугунги тинч ва фаровон ҳаётимиз, балки янги Ўзбекистон бундан кейин ҳам барқарор тараққий эттиришнинг ҳуқуқий кафолатидир.

ТАДБИРКОР — ИҚТИСОДИЁТ ТАЯНЧИ Унинг фаолияти эса қонун ҳимоясида

Дилмурод ҚОСИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний
манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил

Қулай бизнес муҳити тадбиркорга қанот беради. Фаолияти ҳар томонлама қўллаб-қувватланиб, ҳуқуқлари ҳимоя қилиниши эса нафақат унинг ўзига, балки мамлакат иқтисодиётига катта наф келтиради. Айни шу жиҳатлар давлатимиз сиёсатининг муҳим ва устувор вазифаларига айланган. Бу янгиланган Конституциямизда тадбиркорликка оид киритилган ўзгаришлар “инсон — жамият — давлат” ёндашуви асосида белгилаб қўйилганида ҳам яққол намоён бўлади. Яъни Бош қонунимизда инсоннинг қадр-қиммати, шаъни ва ғурури бундан буён барча соҳаларда биринчи ўринда бўлишига урғу берилган.

Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари бўйича қатор миллий институтлар самарали фаолият юритмоқда. Инсон ҳуқуқлари, бола ҳуқуқлари, тадбиркорлар ҳуқуқлари бўйича омбудсманлар, Инсон ҳуқуқлари миллий маркази шулар сирасидан.

Янги тахрирдаги Конституциямизда инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишининг мавжуд шакллари ҳамда воситаларини тўлдириши, фуқаролик жамиятини ривожлантиришга ҳамда инсон ҳуқуқлари маданиятини юксалтиришга қўмаклашиши қайд этилган. Шунингдек, давлат инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар фаолиятини ташкил этиш учун шарт-шароитлар яратиши ҳам белгилаб қўйилди. Бу орқали умумэтироф этилган халқро нормалар талаблари таъминланди.

Фаолияти “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил тўғрисида”ги қонун билан тартибга солинувчи бизнес омбудсман институтини мазкур талабларнинг давлат органлари томонидан сўзсиз бажарилишини назорат қилиш, соҳа вакилларига муносиб шароит яратиш бўйича тизимли таққиллар бериб бориш мақсадида ташкил этилган.

Албатта, тадбиркорлар ҳам муносиб шароитда фаолият юритсагина барқарор ривожланади. Президентимиз таъкидлаганидек, ҳар бир тадбиркор доимо давлат, Конституция, қонунлар ҳимоясида эканини амалда ҳис этиши керак.

Узоқ йиллар мамлакатимизда ерга нисбатан хусусий мулкчилик тўлақонли жорий этилмагани ҳақиқий мулкдорлар қатлами

етарлича шаклланмаслиги, ерининг товар сифатида бозор муомаласига киритилмаслиги, хорижий инвесторларнинг миллий иқтисодиётимизга нисбатан ишонччи пасайишига олиб келди. Кўчмас мулк объектлари бузилиб, ер участкаларининг давлат ва жамият эҳтиёжлари учун олиб қўйилиши муносабати билан етказилган зарарларни қоплашининг амалдаги механизмидидаги камчиликлар тадбиркорлик субъектларининг давлатга бўлган ишончига путур етказди.

2021-2023 йилларда бизнес омбудсман девонига мулк ҳуқуқига оид 538 та мурожаат келиб тушган бўлса, уларнинг орасида ҳатто ўн беш йиллаб мулкий ҳуқуқ ҳал этилмаганлари ҳам мавжудлиги мана шундай салбий ҳолатлар таъсиридир.

Фуқаролик кодексида мулк ҳуқуқи муддатсизлиги мустаҳкамлангани мулкдорга ҳар қандай бузишни бартараф этишни талаб қилиш ҳуқуқидан фойдаланиш имкони яратилди. Шунингдек, бу даврда Президент ва ҳукуматнинг мулкдорлар ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган 300 дан ортиқ ҳужжати қабул қилинди.

Сўнгги йиллардаги ислохотлар натижасида давлат эҳтиёжлари учун олиб қўйилган мулк учун компенсация тўлиб бериш тартиби белгилангани, ер электрон аукцион орқали сотилиши, давлат ҳокимияти органларининг ер муносабатларига оид қатор воқолатлари бекор қилиниши мулкий муносабатларда бозор иқтисодиёти таъминлари тўлиқ жорий этилишига хизмат қилмоқда.

Тадбиркорлар учун мулкий ҳуқуқ кафолатлари айнан Конституцияда мустаҳкамлангани чин маънода, ҳалқчил қонунлар ишлаб чиқилишига йўл очди.

Янги Конституцияда тадбиркорлик фаолияти эркинлиги, хусусий мулк дахлсизлиги, банк амалиётлари ва ҳисоб-раққлари ҳимояланиши, солиқ ва йиғимлар адолатли бўлиши, қулай инвестициявий ва ишбилармонлик муҳити таъминланишига оид ўзгаришлар мавжуд. Хусусан, унда Ўзбекистон иқтисодиёти негизини хилма-хил шаклларидаги мулклардан ташкил топиб, у фуқаролар фаровонлигини оширишга қаратилган белгиланган. Ўзбекистонда барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилиги ҳамда ҳуқуқий жиҳатдан ҳимоя қилиниши таъминланади. Яъни унда ҳам, энг аввало, инсон қадри, унинг фаровонлиги олий мақсад экани яна бир бор ўз аксини топтоқда.

Конституцияда ер қонунда назарда тутилган ҳамда ундан оқилона фойдаланишни ва

уни умуммиллий бойлик сифатида муҳофаза қилишни таъминловчи шартлар асосида ва тартибда хусусий мулк ҳам бўлиши мумкинлиги белгиланган.

Мазкур нормага ўхшаш нормалар миллий қонунчиликда ҳам учрайди. Хусусан, Фуқаролик кодексида “Ўзбекистон Республикасида дахл мулк хусусий мулк ва оммавий мулк шаклларида бўлиши”, Ер кодексида эса юридик шахслар қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ мулк, доимий фойдаланиш ва ижара ҳуқуқи асосида, жисмоний шахслар мулк ва ижара ҳуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлиши мумкинлиги кўрсатилган.

Хусусий мулк шахсга ўзига тегишли мол-мулкдан ўз манфаати йўлида мулқ даражада эгаллик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф этиш ҳуқуқини беради. Шу нуқтаи назардан, ерга нисбатан хусусий мулкнинг амал қилиши иқтисодиётимизга бозор таъминлигини жорий этишга, хусусий иқтисодий фаолиятни рағбатлантиришга ва мол-мулкни оқилона бошқариш орқали даромадларни кўпайтиришга хизмат қилади.

Ушбу норма умумэтироф этилган халқро ҳужжатларда ҳам мавжуд. Масалан, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси,

Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқро пакт, Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа конвенцияси каби халқро ҳужжатлар хусусий мулк ҳуқуқини асосий ҳуқуқ сифатида тан олади.

Янги Конституциямизда бундай илгор норма киритилишга мамлакатимизда мулкдорлар кўпайишига, уларнинг манфаатларига қаратилган ҳуқуқий асос яратилишига, ер участкаларидан фойдаланиш бўйича иқтисодий самарадорлик ошишига ҳамда иқтисодиётимизнинг инвестицион жозибадорлиги юқалишига олиб келади.

Янги нормалар Конституцияда мустаҳкамлангандан сўнг тадбиркорликка оид қонунчилик ҳужжатлари ҳам унга тўла мос келиши нуқтаи назаридан тўлиқ қайта кўриб чиқилмоқда.

Бизнес ва қулай инвестициявий муҳитни яхшилаш, тадбиркорлиқни қўллаб-қувватлаш, улар фаолиятига эркинлик бериш, хусусий мулк дахлсизлигини таъминлашда конституциявий ислохотларнинг ўрни жуда аҳамиятли. Қолаверса, янги Конституция ишлаб чиқилишида тадбиркорлар билан бамаслаҳат иш қўрилгани ҳам уларнинг кафолатли фаолияти муҳим эканини англайди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимият ҳужжатларининг Конституцияга мувофиқлиги тўғрисидаги ишларни кўради.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 132-моддасидан.

Шу кунларда бутун халқимиз улуг айём — мамлакатимиз Конституцияси қабул қилинганининг 32 йиллигини янги Ўзбекистонни бунёд этиш йўлида эришилаётган улкан ютуқлар, кўтаринки руҳ ва келажакка қатъий ишонч билан кенг нишонламоқда.

Дадил ислохотлар залвори

Ўттиз икки йил — кўҳна тарих учун бир лаҳза. Ана шу қисқа даврда Ўзбекистон мустақил ва суверен давлат сифатида тўла шаклланиб, жаҳон ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллагани, том маънода улкан тараққиёт йўлини босиб ўтгани халқимизнинг катта ютуғидир.

Ҳар бир демократик давлат ривожда миллий Конституция ҳуқуқий таанч ва энг муҳим омилдир. Конституция ва миллий қонунларга итлоот муҳити пайдор жамиятда миллий тотувлик ва барқарорлик ҳужм суриши, инсонлараро ўзаро ҳурмат мустаҳкамлаштириш, миллий ва умуминсоний қадриятлар қадр топиши азалий ҳақиқат.

Тарих шоҳид, давлатчилик ривожда қатъият билан олға интилиш ҳамisha ягона мақсад теграсида жипслаштириш асосидаги туб ўзгаришларни талаб этади. Халқимизга муносиб турмуш шароити яратиш, одамлар ислохотлар самарасини узоқ келажакда эмас, балки бутун ҳис этиши учун марказдан то кўйи даражагача бўлган давлат бошқарувида аҳоли фикри ва дардини тинглаш, очиклик сиёсати, муаммоларнинг амалий ечимини топишга қаратилган барча саъй-ҳаракатлар — эл-юрт манфаати устувор бўлган ички ва ташқи сиёсатнинг миллий Конституциямизда белгиланган ғоя ва тамойилларнинг амалдаги самараларидир.

Одамларни рози қилиш ва ишончини қозониш эса осон иш эмас. Бунинг учун янгича қараш ва ёндашув, янгича ҳуқуқий асослар, изчил оқлотларнинг мақсади ва салмоғига мос кадрларни жой-жайга қўйиш талаб этилиши айни ҳақиқатдир. Сўнгги йилларда ушбу олижаноб мақсад — инсон манфаатлари устувор бўлган ўта муҳим дастурамалам ҳужжатлар қабул қилинди. Энг муҳими, уларни ишлаб чиқишда ўз фикрини билдириш имкониятига эга бўлган халқимиз ушбу дастурларни рўёбга чиқаришнинг фаол иштирокчисига ҳам айланди.

Кенг жамоатчилик иштирокида ишлаб чиқилган ва амалга оширилган Ўзбекистон Республикасининг ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ана шундай муҳим дастурий ҳужжатлардан бири бўлди. Ушбу стратегия асосида давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан ислох этишга қаратилган уч юзга яқин қонун, тўрт мингдан зиёд фармон, қарор ва бошқа муҳим ҳужжатлар қабул қилинди. Ҳаётийлиги амалда рўёбини топан мазкур ҳужжатлар асосида янги Ўзбекистонни бар-по этишининг сиёсий-ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва илмий-маърифий асослари янада мустаҳкамланди.

Бундай улутвор ўзгаришларнинг халқимиз томонидан фаол қўллаб-қувватланиши Ҳаракатлар стратегиясидан Тараққиёт стратегияси сари кенг йўл очди: Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси ишлаб чиқилди. Шу тариха, дадил ислохотлар залворини, ютуқлар салмоғини, янгича бошқарув усули бардавомчилигини, демократик ҳужжатлар ортага қайтмаслигини таъминлаш, халқимиз орзуси — янги Ўзбекистоннинг сиёсий-ҳуқуқий асосларини Конституцияда ифодалаш орқали янада мустаҳкам ҳуқуқий пойдевор яратиш зарурати туғилди. Ўтган давр мобайнида халқимизнинг сиёсий тафаккури тубдан ўзгарди, сиёсий маданияти сезиларли даражада юксалди.

Бу Ўзбекистон ижтимоий-сиёсий ҳаётида унутилмас тарихий жараёнга айланган конституциявий ислохотлар самарасида умумлашқ референдумида Конституция янги тахрирда қабул қилинганида ўз ифодасини топди.

Муҳими, янгиланган Конституция демократик ислохотлар йўлидан Ўзбекистон ҳеч қачон ортага қайтмаслигини юридик кафолатлаб, “инсон — жамият — давлат” тамойили асосида фақат олдинга қараб боришни қонунан мустаҳкамлади. Буюк келажак мақсадларига мос ҳуқуқий пойдевор яратилди.

Янгиланган Конституциянинг 154-моддасида 1-моддадаги қоидаларни қайта кўриб чиқиш мумкин эмас деб белгилани. Шунингдек, 154-модданинг ўзидagi айнан шу қоидадан иборат банд ҳам қайта кўриб чиқишлиш мумкин эмас.

Бошқача айтганда, ушбу норма билан Ўзбекистон демократиядан ҳеч қачон воз кечмаслиги, ҳуқуқий давлатчиликка содиқлиги мустаҳкамлаб қўйилди.

Таниқли халқаро эксперт, “Минтақавий мулоқот” ташкилоти директори Мьюша Севернинг таъкидлашича, “амалга оширилаётган демократик ислохотлар натижасида Ўзбекистоннинг Бош қонуни Европа давлатлари конституциялари билан таққослаганда, замонавий ва демократик тамойилларга асосланган ҳужжат сифатида эътироф этилмоқда. Бу эса мамлакатда давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтлари ўртасида самарали мулоқот йўлга қўйилганидан ёрқин далолатдир”.

Мирзо Улугбек АБДУСАЛОМОВ, Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди раиси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган юрист

шахсларнинг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан маъмурий судларга мурожаат қилишда давлат божи фуқаролардан олинган ундирилмасдан, ишни кўриб чиқиш натижаларига кўра айбдор тарафдан ундириш тартиби жорий этилди. Шунингдек, солиқ органларининг сайёб солиқ текширувлари ва солиқ аудити натижалари бўйича қабул қилинган қарорлари устидан тадбиркорларнинг тўғридан-тўғри судга шикоят қилишига доир чекловлар бекор қилинди.

Шунингдек, Бош қонунимизнинг 48-моддасида ҳар қимнинг соғлиқни сақлаш ва малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқи кафолатланган, давлат соғлиқни сақлаш тизимини, тиббий суғуртани ривожлантириш чораларини кўриш мустаҳкамланган. Бу борада давлатимиз раҳбарининг 2024 йил 21 февралдаги фармони ҳамда 5 сентябрь куни қабул қилинган қарори билан оғир гематологик, онкологик ва клиник иммунологик касалликларга чалинган беморларга паллиатив ёрдам кўрсатувчи хоспислар ташкил этилаётгани, давлат тиббий суғуртаси механизмларини жорий этиш бошланганини алоҳида қайд этиш зарур.

Конституциямизнинг 52-моддасига мувофиқ, давлат ўқитувчиларнинг шаъни ва қадр-қимматини ҳимоялайди, уларнинг ижтимоий ва моддий фаровонлиги, касбий жиҳатдан ўсиши тўғрисида гамхўрлик қилади. Ушбу норма ижроси доирасида “Педагогининг мақоми тўғрисида”ги қонун қабул қилинди ва уларнинг

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 132-моддасидан.

ИНСОН, ЖАМИЯТ ва ДАВЛАТ

МУНОСАБАТЛАРИДАГИ МУСТАҲКАМ УЙҒУНЛИК

Кучли сиёсий ирода

Замонавий дунёдаги конституцияларнинг ўзига хос жиҳати шундаки, уларда инсон ҳуқуқи ва эркинликлари устуворлиги ғоясига таянлади, инсон ва унинг манфаатлари олий қадрият экани қатъий белгиланди. Ўзбекистон Конституциясининг янги тахрири инсоннинг жамият ва давлатдаги мавқеини белгилашда бүгунги маърифий дунёда инсон, унинг қадр-қиммати улуг неъмат эканини алоҳида эътироф этади. Унинг 54-моддасида илк бор “Инсоннинг ҳуқуқи ва эркинликларини таъминлаш давлатнинг олий мақсади” деб белгилан қўйилди.

Шунинг учун замонавий конституционизм ютуқлари билан мазмунан бойитилган муқаддима қисмида белгиланган мақсадлар қаторида инсон ҳуқуқи ва эркинликларига содиқлигини эълон қилиниши, бунда “фуқароларнинг муносиб ҳаёт кечиришини таъминлаш” баш мақсад сифатида илгари сурилмишда ҳуқуқ рамзий маъно ва мазмун бор.

Ҳар қандай эркинлик давлатнинг қатъий иродаси ва қонунларига таянади. Шу боис, конституциявийликда муҳим ва ўта нозик масала — шахс, жамият ва давлат ҳокимияти ўртасидаги ўзаро мувозанат янги Ўзбекистон давлатида инсон фойдасига ҳал этилиши бу борада қўлга киритилган улкан ютуқлардандир. Бу давлатимиз раҳбари томонидан белгилан берилган юксалиш йўли ва амалга оширилаётган ислохотларнинг ортага қайтмаслигини ҳамда ягона тўғри йўл эканининг амалдаги ёрқин ифодасидир.

Конституция ва қонун устулиги принципи Бош қонунимизда мустаҳкамланган миллий ҳуқуқ тизим бирлиги ва ахлитлигини кафолатловчи ўта муҳим конституциявий принциплардандир. Бу қонунларда конституциявий норма моҳияти бузилишига, уларни турлича талқин қилиш ва қўллашга йўл қўймаслиқни назарда тутди.

Бош қонунимизда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш давлатнинг энг олий мақсади сифатида белгиланиши, инсон қадр-қиммати ва шаъни дахлсиз ҳисобланиши, уларнинг бузилишига ҳеч бир нарса асос бўла олмаслиги шулар жумласидандир.

Конституция нормаларига мувофиқ, қонунчиликда инсон билан давлат органларининг ўзаро муносабатларида юзга келадиган барча зиддиятлар ва ноаниқликлар инсон фойдасига талқин этилиши лозим ва ҳуқуқий чоралар қўйилиш мақсадаги эриштиш учун етарлича ва муқтосуб бўлиши зарур. Бош қонунимизнинг 26-моддасида инсоннинг шаъни ва қадр-қиммати дахлсизлиги белгиланиб, ҳеч нарса шахсини камситиш учун асос бўлиши мумкин эмас, деган халқаро стандартларга мос илгор нормалар ўз аксини топди.

Инсон ҳуқуқлари эркинликларининг муҳим кафолати сифатида янги тахрирдаги Конституциянинг 27-моддасида дахлсиз олишга, қамоққа олишга ва қамоқда сақлашга фақат суднинг қарорига кўра йўл қўйилиши, шахс суднинг қарорисиз қирқ саккиз соатдан ортқ мuddат ушлаб турилиши мумкин эмаслиги, шахсини ушлаб чоғида тушунарли тилда унинг ҳуқуқлари ва ушлаб турилиши асослари тушунтирилиши шартлиги белгилан қўйилди.

55-моддада кафолатланган ҳар қимнинг суд орқали ҳимояланиш ва судга шикоят қилишга бўлган ҳуқуқларини амалга ошириш учун қулай шарт-шароитлар яратилди. Хусусан, янгиланган Конституция асосида 2024 йил 16 январь ҳамда 20 февралда қабул қилинган қонунлар билан давлат органлари, ташкилотлар, улар мансабдор

Тараққиётнинг муҳим омили

Соҳибқирон Амир Темур бобомиз ўз даврида қатъий амал қилганидек: “Давлат қонунлар асосида қурилмас экан, ундай салтанатнинг шукхи, қудрати йўқолади”. Шу маънода, давлатимиз раҳбари Конституция ва қонун устуворлигини таъминлаш биз бунёд этаётган демократик ҳуқуқий давлатнинг буюк мезони бўлишини алоҳида кўрсатиб ўтганида улкан мақсад мужас-мас. Ушбу ҳаётбахш ғояда ҳуқуқий давлатнинг энг муҳим, асосий принципларидан бири бўлган Конституция ва қонунларнинг устулиги тамойили ўз ифодасини топагани таъкидлаш ўринлидир.

Конституция ва қонуннинг устулиги принципи миллий ҳуқуқ тизимидаги барча норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ахлит, ягона, барқарор ва ўзаро мувофиқлаштирилган бўлишини таъминлашга хизмат қилади. Бош қонунимизнинг 16-моддасига кўра, бирорта ҳам қонун ёки бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжат Конституция нормалари ва қоидаларига зид келиши мумкин эмас. Конституциянинг устулиги демократик ҳуқуқий давлатнинг асосий шарти ҳисобланиб, Конституцияга сўзсиз ва қатъий рия этилишини аналтади.

Мамлакатимизда Конституция ва қонунлар устулигини таъминлашда Конституциянинг ўзи ва ушбу мақсадларга хизмат қиладиган бир қатор таянч қонунлар қабул қилинган.

Жумладан, Конституциямизнинг 109-моддаси биринчи қисмининг 1-бандида Ўзбекистон Президентига фуқаролар ҳуқуқлари ва эркинликларига, Ўзбекистон Конституцияси ва қонунларига рия этилишининг, Ўзбекистон суверенитети, ҳавфсизлиги ва ҳудудий ахлитлиги кафили, миллий-давлат тузилиш масалаларига доир қарорларни амалга ошириш юзасидан зарур чора-тадбирлар қўриши мустаҳкамланган. Бу конституциявий қонун ҳуқуқи ва эркинликлар ҳамда Конституция ва қонунга рия этилишининг кафили сифатида давлат раҳбарининг ҳокимият тизимида юксак аҳамиятини кўрсатади. “Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди” тўғрисидаги конституциявий қонуннинг 3-моддасига биноан, Конституциявий суд доимий фаолият юритувчи суд ҳокимияти органи бўлиб, қонун чиқарувчи ва ижро этувчи

ҳокимият ҳужжатларининг Конституцияга мувофиқлиги тўғрисидаги ишларни кўради. Бу Конституциявий суднинг мамлакатимизда конституция ва қонунлар устулигини таъминлашда ўзига хос махсус ваколатли судлов органи сифатидаги ўрнини кўрсатади, унинг қарорларида Конституция ва жорий қонунчилик ўртасидаги уйғунлик ва мувозанат акс этади.

Конституция ва қонун устулигини таъминлашда “Прокуратура тўғрисида”ги қонун ҳам муҳим ўрин тутди. Ушбу қонуннинг 1-моддасига кўра, Бош прокурор ва унга бўйсунувчи прокурорлар Ўзбекистон ҳудудида қонунларнинг аниқ ва бир хилда бажарилиши устидан назоратни амалга оширади.

Шунингдек, бу жараёнда умумий юрисдикцияли судлар фаолияти муҳим аҳамиятга эга. “Судлар тўғрисида”ги қонунда суднинг асосий вазифалари сифатида фуқароларнинг Ўзбекистон Конституцияси ва бошқа қонунлари, халқаро шартномаларда, шунингдек, инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда кафолатланган ҳуқуқлари ҳамда эркинликларини, қонун билан қўриқладиган манфаатларини ҳимоя қилишдан иборат экани белгиланган.

Бундан ташқари, айни йўналишда парламент назоратининг алоҳида ўрни мавжуд. “Парламент назорати тўғрисида”ги қонуннинг 4-моддасига биноан, парламент давлат органлари ҳамда улар мансабдор шахсларининг Конституция ва қонунларни ижро этиш, зиммаларига юклатилган вазифалар ҳамда функцияларини амалга ошириш бўйича фаолияти юзасидан парламент назоратини амалга оширади.

2023 йилнинг 23 июнь куни янги тахрирдаги Конституция асосида судлар томонидан конституция нормаларини тўғридан-тўғри ва бир хилда қўлланишини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг “Одил судловни амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси Конституциясини нормаларини тўғридан-тўғри қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Қарорда Конституция нормаларини тўғридан-тўғри амал қилувчи олий юридик кучга эга норматив-ҳуқуқий асос сифатида қўллаш лозимлиги белгилан қўйилди.

Конституциянинг қонун устуворлигига оид талаблари ва юқорида қайд этилган муҳим ҳужжатларда белгиланган асосий вазифалар бүгунги кунда давлат ва жамият ривожининг асосий шарти ҳисобланади. Бу мамлакатимизда адолат ва қонун устуворлиги тамойилларини тараққиётнинг энг асосий ва зарур шартига айлантириш вазифаси ҳар қачонгидан долзарб эканидан далолатдир.

Бошқача айтганда, Конституция ва қонунларга рия қилишни таъминлаш тизими учун урта асосий омил мавжуд: биринчиси, барча ҳуқуқ субъектлари ўзининг Конституция ва қонунларга рия этиш мажбуриятини аниқ англаши зарур; иккинчиси, Конституция ва қонунларга рия этаганлик ҳолатини аниқлашга қодир масъул ва мутасадди органлар бўлиши, уларнинг самарали ва тегишли чоралар кўра олиши; учинчиси, Конституция ва қонунларга рия этаганлик учун жавобгарлиқни белгилувчи ҳуқуқий нормалар самарадорлигининг таъминланиши.

Эзгу ғоялар рўёби

Кенг қўламли ислохотлар, шу жумладан, суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, судлар нуфузини ошириш, судларни демократлаштириш ва тақомиллаштириш

бўйича белгиланган чоралар натижасида “Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида”ги конституциявий қонуннинг қабул қилиниши билан унга киритилган ўзгаришлар ва қўшимчалар Конституциявий суд фаолиятини янада тақомиллаштиришда муҳим омил бўлмоқда.

Уларда кенг қамровли демократик ислохотларга мос равишда инсон ҳуқуқи ва эркинликларини самарали таъминлаш, конституциявий оид судлов сифатини янада ошириш, ишларни юритишни соддалаштириш, Конституциявий судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга бўлган субъектлар доирасини кенгайтириш ҳамда конституциявий судлов ишларини юритишни янада демократлаштириш каби янги механизмлар назарда тутилган. Буларнинг барчаси мамлакатимизнинг конституциявий назорат органининг конституциявий қонунлиқни таъминлаш ва конституциявий оид судловни амалга оширишдаги ўрни ва ролини мустаҳкамлашда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Зеро, Конституциявий судга қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлар ҳужжатларини Конституцияга мослигига доир ишларни қўриш ваколати юклатилган. Бундай конституциявий назорат шакли қонун ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг конституциявийлиги махсус ваколатли давлат органи томонидан текширилиши ва баҳолалиниши таъминлашга хизмат қилади.

Конституциявий ислохотлар натижасида янги тахрирдаги Конституцияда Конституциявий суднинг мустақиллиги янада мустаҳкамланди, ваколатлари сезиларли даражада кенгайтирилди. Белгиланган ваколатлар унинг конституциявий назорат органи сифатидаги ўзига хос мақоми ва компетенцияси ҳуқуқий табиатидан келиб чиқади.

Конституциянинг 133-моддаси биринчи қисми учинчи бандига мувофиқ, Конституциявий суд референдумга чиқарилаётган масалаларнинг Конституцияга мувофиқлиги тўғрисида хулоса беради. 2023 йил 13 март куни Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг “Ўзбекистон Республикаси Конституцияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Конституциявий қонуни лойиҳаси бўйича Ўзбекистон Республикаси референдумини ўтказиш ҳақида”ги қарорининг (илоҳаси билан) Конституцияга мувофиқлигини аниқлаш тўғрисидаги иш юзасидан Конституциявий суд мажлиси очик-ошкора ўтказилди. Бунда Конституциявий суд, Конституциянинг референдум йўли билан қабул қилиниши халқ ҳокимиятчилиги принципининг энг олий қўрнини сифатида унга юқори легитимлик беришга эътиборини қаратди.

Конституциявий судга конституциявий судлов ишларини юритиш амалиётини умумлаштириш натижалари юзасидан ҳар йили Олий Мажлис палаталарига ва Ўзбекистон Республикаси Президентига мамлакатдаги конституциявий қонунлиқнинг ҳолати тўғрисида ахборот тақдим этиш вазифаси юкланган. Бу ваколат Конституция устулиги принципини амалга оширишда Конституциявий суднинг парламент ва давлат раҳбари билан бу йўналишда ўзаро муносабатларини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга.

Зеро, Конституцияни ҳаётга тўлақонли таъбиқ этиш ва конституциявий қонунлиқни таъминлаш унинг нормаларини амалга оширишнинг аниқ механизмларини қонунчиликда акс эттириш бўйича ҳуқуқ ижодкорлиги фаолиятини узулсиз ва тизимли тарзда ташкил этишни, ҳамкорлиқни тақозо этади. Жумладан, Конституциявий суднинг 2023 йилги ахборотида қайд этилган, норматив ҳужжатлар лойиҳаларини Конституцияга мувофиқлиги нуқтаи назардан баҳолаш талабини энг асосий, бирламчи мезон сифатида алоҳида белгилан қўйиш тўғрисида берган тақлифи давлат раҳбарининг “Қонунларнинг ижтимоий муносабатларини тартибга солишдаги ролини ҳамда норма ижодкорлиги жараёни сифатини янада ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2024 йил 19 февралда қабул қилинган қарориди ҳар томонлама қўллаб-қувватланди.

Ўзбекистонда конституциявий шикоят институтининг янгиланган Конституцияда мустаҳкамланиши Конституция даражасида фуқароларга, инсон ҳуқуқи ва эркинликларини ишончли кафолати учун конституциявий оид судлов органига шикоят билан мурожаат қилиш ҳуқуқини таъминлайди. Бу мазмунан фуқаронинг ҳуқуқий ҳужжатини Конституция принципи ва нормаларига мувофиқлигини текшириш сўрови билан тегишли тартибда мурожаат қилиниши билдиради.

Конституциявий суднинг фуқаролар билан мулоқоти кенгайиб бормоқда. Улардан келиб тушган ариза ва шикоятлар ҳар томонлама ўрганилиб, чуқур таҳлил қилиб борилиши йўлга қўйилган. 2024 йил давомида Конституциявий судга жами 1400 та мурожаат, шундан 1350 таси фуқаролар, элликтаси юридик шахслардан келиб тушган. Ҳар бир шахсининг конституциявий шикоят орқали конституциявий оид судловга эришиш ҳуқуқининг мустаҳкамланиши фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқи ва эркинликларини ҳимоясининг муҳим омили бўлмоқда. Фуқароларнинг қонунларнинг конституциявийлигини текширишга оид мурожаатлари “Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида”ги конституциявий қонун 29-моддасида белгиланган талабларга мос, шу жумладан, унда қўйилган масала юзасидан мурожаат қилувчининг нуқтан назари ва мурожаатнинг Конституциянинг тегишли нормаларига ҳавола қилинган ҳолдаги ҳуқуқий асослангилан бўлиши талаб этилади.

Айни пайтда Конституцияни ҳаётга изчил таъбиқ этиш юқори даражадаги ҳуқуқий онг ва маданиятни шакллантиришни тақозо этади. Шундан келиб чиқиб, Конституциявий суд томонидан, биринчи навбатда, давлат хизматчилари ўртасида Конституция тарғиботини кучайтиришга, ҳуқуқшунослик йўналишида дарслик ва қўлланмалар янгиланган Конституция асосида ишлаб чиқишига муҳим эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Президентининг 2024 йил 17 октябрдаги фармойиши билан тасдиқланган 53 банддан иборат дастурда доимий хусусиятга эга чора-тадбирлар, айниқса, электрон Конституция кутубхонасини яратиш бўйича вазифа белгиланганини алоҳида таъкидлаш жоиз. Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тақомиллаштириш бориш орқали аҳолининг барча қатламларининг ҳуқуқий саводхонликка эришишини таъминлаш бўйича қўрилаётган чора-тадбирлар ҳам ҳуқуқий давлат қуриш борасидаги интилишларимизга мосдир.

Янгиланган Конституция ва унга мос қонун ҳужжатлари Ўзбекистоннинг суверен, демократик, ҳуқуқий, ижтимоий ва дунёвий давлат сифатида барқарор ривожланишида мустаҳкам ҳуқуқий асослар. Айни пайтда Конституцияда белгиланган мақсадларга эриштиш учун биргалла ҳаракат қилиш давлат органлари ва кенг жамоатчилик учун устувор вазифа.

Давлатимиз раҳбарининг “Янги Ўзбекистон жаҳон майдонида кучли саҳоят, муносиб обрў-эътиборга эга бўлган, ҳар томонлама обод ва фаровон мамлакатга айланади. Мен бунга нафақат нишонман. Барча юртдошларимизни ана шундай улуг сафа — янги Ўзбекистон бунёдкорлари қаторида бўлишга даъват этаман”, деган фикрлари пок ният билан олий мақсад сари қўйилган дадил қадамлар сифатида бутун ўзининг юксак самараларини бермоқда.

Жаҳон банки томонидан янги Ўзбекистоннинг Европа ва Марказий Осиёдаги иқтисодий-тиг энг жадал ривожланаётган уч мамлакатдан бири сифатида эътироф этилгани бунинг ёрқин далилидир.

Халқимиз қўлга киритаётган бундай улкан муваффақиятларнинг замирида Бош қонунимизда мустаҳкамлаб қўйилган давлат суверенитети, инсонпарвар демократик давлат, очик ва адолатли жамият, инсон қадри-ни муттасил юксалтириш, ижтимоий адолат каби энг эзгу ғояларнинг амалдаги тантанаси мужассамдир.

Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг мавжуд шакллари ҳамда воситаларини тўлдирди, фуқаролик жамиятини ривожлантиришга ва инсон ҳуқуқлари маданиятини юксалтиришга қўмаклашади. Давлат инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар фаолиятини ташкил этиш учун шарт-шароитлар яратади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 56-моддаси.

www.yuz.uz

yuz.uznews

yuz_official

yuz.uz_news

yuz

Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий марказида “Инсон ҳуқуқлари уйи” очилди. Миллий, хорижий ва халқаро экспертлар бу ҳақда ўз таассуротларини билдирмоқда. Қуйида уларнинг фикрлари билан танишишингиз мумкин.

Сабина МАҲЛ, БМТнинг Ўзбекистондаги доимий мувофиқлаштирувчиси:

— Барчангизни БМТ агентликлари оиласи томонидан жудаям муҳим тадбир — “Инсон ҳуқуқлари уйи”нинг очилиши билан қўлга олиш бағоят хурсандимиз. Энди янги Ахборот-ресурс маркази ва кутубхона бошқа вилоятлардаги кутубхоналар каби инсон ҳуқуқлари оид муҳим ахборот ва маълумотлар манбаси сифатида жамоатчиликка хизмат қилиши бизга мамнуният бағишлайди.

Ушбу тадбир изма-из келаятган байрамлар, яъни 8 декабрь — Ўзбекистон Республикаси Конституцияси кўни, 10 декабрь — Халқаро инсон ҳуқуқлари кўни арафасида ўтаётганидан фойдаланиб, сизларни ана шу айёмлар билан ҳам табриклайман. Барчангизга қимматли вақтингизни ажратиб, ушбу тадбирда иштирок этганингиз учун миннатдорлик билдираман.

Маттео МЕКАЧЧИ, Халқаро эксперт, ЕХХТ Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари бўйича бюросининг собиқ директори:

— Мен учун “Инсон ҳуқуқлари уйи”нинг очилиши тадбирида иштирок этиш жуда катта имконият, бундан жуда миннатдорман. Биз инсон ҳуқуқлари қанақадир назарий тушунча эмас, балки ушбу ҳуқуқларни ҳаётга, амалиётга татбиқ этиш муҳимлиги тўғрисида фикр юритгани учун ҳам йирилганмиз. Яъни инсоннинг ҳаётга бўлган ҳуқуқи, ўз фикрларини ифода-лаш, ўз динига эътиқод қилиш ва шу каби бошқа ҳуқуқларининг барчаси нафақат қонунчи-лик ҳужжатларида акс этиши, балки қўндалик ҳаётимизда ҳам бажарилиши лозим.

Фурсатдан фойдаланиб, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази, Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси жамоасини, барчангизни ушбу маърифат маскани очилиши билан табриклайман. Чунки бу маскан инсон ҳуқуқлари оид билимларни тарқатиш учун жамоатчиликка очик илмий тадқиқот ва ўқув марказига айланмоқда.

Бугунги замонавий дунёда кутубхоналар ҳам ўзгариб, тобора ривожланиб бормоқда. Айни пайтда кутубхоналар худди олис тарихдаги каби қалбимизга малҳамлик хусусиятини ҳам сақлаб қолмоқда.

Тадбир иштирокчилари орасида қўплаб ёшларни кўриб қувондим, уларга қараб ўз ёш-

лигимни, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги лавозимларда юқорилашим аввалида ННТда ишлаган пайтларимни эсладим. Айтмоқчиманки, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги ютуқлар, албатта, билим ва маърифатдан бошланади. Тегилли билимларга эга бўлиб, сўнг уни амалиётда ишлатиш учун ҳар доим астойдил интилиш ва изланиш лозим. Сўзининг якунида инсон ҳуқуқлари қанақадир якуний марра эмас, аксинча, изчил давом этадиган узлуксиз жараён эканини таъкидламоқчиман. Дунёда ҳеч қайси мамлакат биз инсон ҳуқуқлари бўйича вазифаларимизни бажариб қўйди деб хотиржам бўла олмайдим. Аксинча, инсон ҳуқуқларини ривожлантириш соҳаси мунтазам ва тўхтовсиз тарзда мукамаллик сари интилиш ҳамда астойдил саъй-ҳаракатда бўлишни талаб қилади.

Юй ЦЗЮНЬ, Хитой Халқ Республикасининг Ўзбекистон Республикасидаги Фавқулодда ва мухтор элчиси:

— Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий марказида “Инсон ҳуқуқлари уйи” очилиши муносабати билан Хитой элчихонаси номидан самимий табрикларимни изхор этишга ижозат бергайсиз!

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев бундай деган эди: “Қўпчилик демократия тушунчасини турлича талқин қилади. Мен учун демократия — бу халқимизнинг тинчлиги, фаровонлиги ва тенг ҳуқуқлилигидир”. Президентингиз бошчилигида Ўзбекистон халқ манфаатларини биринчи ўринга қўйиб, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга катта эътибор қаратмоқда.

Янги тахрирдаги Конституциянгизга инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид муҳим қондалар киритилди, инсон ҳуқуқлари бўйича биринчи миллий стратегия ишлаб чиқилди. Мамлакатингизда халқнинг турмуш даражаси сезиларли даражада юксалди, аёллар, болалар, имконияти чекланган шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасида ижобий натижаларга эришилди. Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича давлат тизимини такомиллаштириш изчил давом эттирилмоқда.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон вакили жорий йилда БМТнинг Инсон ҳуқуқлари қўмитаси таркибига сайланди. Бу, шубҳасиз, Ўзбекистоннинг мазкур соҳадаги ютуқлари халқаро ҳамжамият томонидан кенг эътироф этилаётганидан далолат беради.

Биз Ўзбекистон томони билан бир-галликда бутун инсониятнинг тинчлик, тараққиёт, адолат, тенглик, демократия ва эркинлик каби умумий қадриятларига амал қилган ҳолда, шунингдек, ўзаро тажриба алмашиш ва бир-биридан ўрганишни кучайтириш орқали бутун дунёда инсон ҳуқуқлари соҳасининг соғлом ривожланишига биргаликда ҳисса қўшишга тайёремиз.

“ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ УЙИ” фуқаролар ҳуқуқларини амалий ҳимоя қилишда самарали институт

Билина МИЛОШЕВИЧ, Халқаро Қизил хоч қўмитасининг Марказий Осиёдаги минтақавий делегацияси раҳбари:

— “Инсон ҳуқуқлари уйи” очилишида иштирок этиш менга шараф ва мамнуният бағишлайди. Халқаро Қизил хоч қўмитаси бутун дунёда бўлгани каби Ўзбекистонда ҳам халқаро гуманитар ҳуқуқни тарғиб этиш ва амалга ошириш бўйича ҳуқуқмат, шунингдек, давлат ва нодавлат институтлар билан ҳамкорликни ривожлантиришга интилади.

Шунга қўра, Халқаро Қизил хоч қўмитасининг Марказий Осиёдаги минтақавий делегацияси Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази билан 20 йиллик самарали ҳамкорлик тажрибасига эга. Ўзбекистонда халқаро шартномаларни амалга оширишга қўмаклашувчи етакчи ташкилот ҳисобланувчи Миллий марказ билан Халқаро Қизил хоч қўмитасининг йиллар давомида олиб борган мулоқоти ва биргаликдаги фаолиятини юксак қадрлаймиз.

Ҳамкорликдаги фаолиятимиз асосий халқаро гуманитар-ҳуқуқий шартномаларни ўзбек тилига таржима қилиш ва нашр этиш, шунингдек, халқаро гуманитар ҳуқуқ бўйича ўқув материалларини ишлаб чиқиш каби соҳаларни ўз ичига олади.

Фурсатдан фойдаланиб шунини маълум қилмоқчиманки, Халқаро Қизил хоч қўмитаси, Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказ ҳамда Швейцариянинг Ўзбекистондаги элчихонаси икки ҳафтадан сўнг айнан ушбу даргоҳда Женева конвенциялари қабул қилинганининг 75 йиллиги муносабати билан айни халқаро ҳужжатларнинг лотин имлосига асосланган ўзбек алифбосида нашр этилган тўплами тақдироти ўзаро ҳамкорликда ўтказишни режалаштирган.

Ишонамизки, ушбу маърифат маскани халқаро гуманитар ҳуқуқ ҳамда халқаро ҳуқуқнинг бошқа йўналишларини тарғиб этиш бўйича истиқболдаги ҳамкорлигимизга муҳим ҳисса қўшади.

“Хар бир инсон ўз шахсини эркин камол топтириш ҳуқуқига эга. Ҳеч кимга унинг розилигисиз қонунчиликда белгиланмаган мажбурият юклатилиши мумкин эмас. Инсон ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, жамият ҳамда давлатнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига путур етказмаслиги шарт.”

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 21-моддасидан.

Асаджон ХЎЖАЕВ, Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги директори:

— Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази ўзининг асосий вазифалари қаторида инсон ҳуқуқларини таъминлаш соҳасида амалга оширилаётган ишларнинг соломонасини юритиш, фуқаролар ва илмий тадқиқотчиларга инсон ҳуқуқлари бўйича тизимлашган илмий-ҳуқуқий манбаалардан фойдаланиш учун кенг имкониятлар яратиш масалалари бўйича ҳам масъл ҳисобланади.

Шу маънода, Президентимизнинг бево-сита ташаббуси билан бунёд этилган “Инсон ҳуқуқлари уйи”нинг очилиши мамлакатимиз

инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизими тараққиёти йўлида гоят муҳим қадам бўлди.

Элдор ТУЛЯКОВ, “Тараққиёт стратегияси” маркази директори:

— “Инсон ҳуқуқлари уйи”нинг очилиши Ўзбекистоннинг нафақат инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасидаги саъй-ҳаракатлари, балки янги тахрирдаги Конституциямиз ва “Ўзбекистон — 2030” стратегияси асосидаги мақсадларни рўйбига чиқариш йўлидаги муҳим қадам ҳамдир. Ушбу маърифат маскани инсон ҳуқуқлари соҳасидаги фаолиятимизни янги босқичга кўтарилади, деган умиддаман.

Инсон ҳуқуқлари ҳар қандай жамиятнинг барқарорлиги, тинчлиги ва адолатли ривожланишининг асосий тамойилидир. Ҳуқуқ ва эркинликлар ҳимояси давлат сиёсатининг марказий йўналиши бўлиб, инсон қадрини юксалтириш “Инсон қадри учун” тамойилига асосланган ишларимиз марказида турибди. Бу тамойил нафақат фуқароларнинг шахсий манфаатларини ҳимоя қилади, балки жамиятда ўзаро ҳурмат, ишонч ва ҳамкорлик муҳитини ҳам яратади.

Шу нуқтаи назардан, “Инсон ҳуқуқлари уйи” нафақат ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган, балки инсон ҳуқуқлари бўйича таълим ва тадқиқотлар учун замонавий майдон сифатида хизмат қилади, деган фикрдамыз. Шунингдек, бу ерда инновацион ёндашувлар жорий этилиб, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги янги ташаббуслар ривожлантирилишига ҳам ишонамиз.

Янги тахрирдаги Конституциямиз инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлашнинг мустақкам ҳуқуқий асосини яратди. Унда, жумладан, инсон қадри энг олий қадрият сифатида мустақкам қилинган. Хар бир фуқаронинг таълим олиш, соғлиқни сақлаш, меҳнат қилиш каби ҳуқуқлари

қафолатланди. Давлат органлари фаолиятида жамоатчилик назорати ва ҳисобдорликни таъминлаш алоҳида аҳамият касб этди.

Бу қондалар асосида “Инсон ҳуқуқлари уйи” фуқароларнинг ҳуқуқларини амалий ҳимоя қилишда самарали институт сифатида хизмат қилишига аминимиз.

Бугунги кунда рақамли технологиялар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда янги имкониятлар яратмоқда. Бинобарин, “Инсон ҳуқуқлари уйи” рақамли платформалар орқали ҳуқуқий ахборот тарқатиш, ҳуқуқларини ҳимоя қилишда инновацион ечимларни жорий этишда етакчи бўлиши тайин. Zero, эндиликда айни шу орқали ёшлар ва жамиятнинг кенг қатламлари инсон ҳуқуқларига оид билимлар билан таъминланади.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази матбуот хизмати билан ҳамкорликда тайёрланди.

КОНСТИТУЦИЯ НОРМАЛАРИНИ ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ҚЎЛЛАШДА СУДЛАРНИНГ ЎРНИ ҚАНДАЙ?

Мақсуда ДЎСМАТОВА, Тошкент вилоят судининг иқтисодий ишлар бўйича судьяси

Халқимиз хоҳиш-иродаси ифодаси сифатида қабул қилинган янги тахрирдаги Конституция халқчиллиги, жамиятдаги муҳим муаммоларни тўғридан-тўғри тартибга солиш ҳамда бевосита инсон манфаатларига қаратилгани билан аҳамиятлидир.

Қонунчиликда ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш ҳуқуқи қафолатланган. Шахснинг бузилган ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали тиклаш ва суд қарорларини конституциявий нормалар билан асослантириш, биринчи навбатда, Конституциянинг жамият ҳаётидаги аҳамиятини ошириш ва фуқароларнинг судларга ишончини янада кучайтиришда муҳим аҳамият касб этади.

Янги тахрирдаги Конституциямизнинг 55-моддасида ҳар кимга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари ҳамда бошқа ташкилотлар, улар мансабдор шахсларининг қонунга хилоф қарорлари, ҳаракатлари ва ҳаракатсизлиги устидан судга шикоят қилиш, бузилган ҳуқуқ ва эркинликларини тиклаш учун унинг иши қўндаги белгиланган муддатларда ваколатли, мустақил ҳамда ҳолис суд томонидан кўриб чиқиши ҳуқуқи қафолатланган.

Суд давлат ҳокимиятининг алоҳида ва мустақил тармоғи сифатида суд ҳужжатларида Конституцияни бевосита қўллаш орқали уни ҳаракатга келтирувчи, конституциявий ҳуқуқ-тартиботни мустақамловчи ягона ва олий органдир. Шундай экан, суд ҳужжатларида Бош қонунимизда қафолатланган инсон ҳуқуқларига оид нормаларнинг тўғридан-тўғри кўрсатилиши, суд қарорларини Конституция билан асослаш амалиётига ўтиш аҳолининг ҳуқуқий онги ва тафаккурини юксалтириш билан бирга, жамиятда Конституциянинг аҳамиятини оширади.

Асосий қонунимизнинг 15-моддасида “Ўзбекистон Республикаси Конституцияси мамлакатнинг бутун ҳудудида олий юридик қучага эга, тўғридан-тўғри амал қилади ва ягона ҳуқуқий маконнинг асосини ташкил этади” деб ёзилган. Конституциянинг тўғридан-тўғри амал қилиши деганда давлат

органлари, уларнинг мансабдор шахслари, жумладан, судлар томонидан Конституция нормаларини ҳуқуқни қўллаш амалиётида бевосита қўллаган ҳолда қарорлар қабул қилиш, фуқароларнинг Конституция нормаларидан бевосита фойдаланиши ва ривоя этилишини таъминлаш кўзда тутилади.

Конституциянинг нормаларини судларда тўғридан-тўғри қўллаш амалиётини йўлга қўйиш учун 2023 йил 23 июнда Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг “Олий судловни амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси Конституцияси нормаларини тўғридан-тўғри қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди. Zero, судлар томонидан конституциявий нормаларнинг тўғридан-тўғри қўлланиши орқали инсон ҳуқуқларига оид қафолатларнинг тўлақонли таъминланишига эришилади.

Конституциянинг 20-моддасида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари бевосита амал қилиши, бу жиҳат давлат, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, мансабдор шахслар фаолиятининг мазмун-моҳиятини ташкил этиши лозимлиги белгиланган.

Шунга қўра, судлар давлат ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, мансабдор шахслари билан муносабатларда инсон ҳуқуқларининг самарали ҳимоя қилинишини таъминлаш мақсадида мазкур органлар ва мансабдор шахслари томонидан инсонга нисбатан ҳуқуқий тасир чораларини қўллашда Конституцияда белгиланган мутаносиблик принципи ривоя қилинганини текшириши лозим.

Бунда инсон билан давлат органлари муносабатида юзага келадиган қонунчиликдаги барча зиддиятлар ва ноаниқликлар инсон фойдасига талқин этилади.

Биргина Тошкент вилоят судлари мисолида таҳлил қилсак, жорий йил давомида судлар томонидан суд ҳужжатларини қабул қилишда Конституция нормаларини тўғридан-тўғри қўллаш амалиёти йўлга қўйилган.

Жумладан, иқтисодий судлар томонидан хусусий мулк билан боғлиқ низолар, ерга оид ҳуқуқий муносабатлар, инвестициялар ва рақобатга оид ишлар, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тўғрисидаги низолар, ўзбошимчилик билан қўрилган иморатга бўлган мулк ҳуқуқини эътироф этиш, хусусий мулк сифатида эгаллик қилиш ва ундан фойдаланиш фактини аниқлаш билан боғлиқ ишларни кўришда Конституция нормаларига мурожаат қилинмоқда.

Умуман, янги тахрирдаги Конституция янги Ўзбекистон стратегиясини амалга оширишнинг сиёсий-ҳуқуқий асосларини яратиб, миллий давлатчилик тараққиётининг тарихий муҳим босқичида давлат ва жамиятнинг янада ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилаб берди.

Хар бир фуқаронинг қўндалик ҳаётида, ўз ҳақ-ҳуқуқларини амалга ошириш ва ҳимоя қилишда Конституциямиз энг юқори даражада эътироф этилиши лозим. Конституциядаги нормалар жамиятдаги муҳим муаммоларни тўғридан-тўғри тартибга солиш, инсон манфаатларига хизмат қилганига, унинг юридик қучи, тасдири сезилди ва эътироф этилади. Конституциявий ишларнинг энг муҳим мақсадларидан бири ҳам халқнинг Конституцияга ишончини кучайтириш ҳамда конституциявий йўл билан одамларнинг муаммоларини ҳал этишдир.

Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ягона фуқаролик ўрнатилади.
Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги, унга қандай асосларда эга бўлганликдан қатъи назар, ҳамма учун тенгдир.
Қорақалпоғистон Республикасининг фуқароси аيني вақтда
Ўзбекистон Республикасининг фуқароси ҳисобланади.
Фуқароликка эга бўлиш ва уни йўқотиш асослари ҳамда тартиби қонун билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 22-моддаси.

www.yuz.uz

yuz.uznews

yuz_official

yuz.uz_news

yuz

ИСБОТЛАНМАГАН АЙБ — ИСБОТЛАНГАН АЙБСИЗЛИККА ТЕНГ

Мирзаясуп РУСТАМБОВЕВ,
Жамоат хавфсизлиги
университети бошлиғи,
юридик фанлар доктори,
профессор

Судларнинг конституциявий нормаларини тўғридан-тўғри ва бир хил қўллаши бўйича Олий суд пленуми қарори қабул қилинди. 2023 йил 1 майдан жорий йилнинг 1 ноябига қадар судлар томонидан Конституция нормаларини тўғридан-тўғри қўллаган ҳолда 182 минг 219 та иш кўриб чиқилди. Шундан 34 минг 626 таси жиноят, 63 минг 328 таси маъмурий ҳуқуқбузарлик, 34 минг 429 таси фуқаролик, 39 минг 448 таси иқтисодий ва 10 минг 388 таси оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган маъмурий ишлардир. Утган бир йилда эса фақат жиноят ишлари бўйича судлар томонидан Конституцияни тўғридан-тўғри қўллаб чиқарилган суд қарорлари 749 тани ташкил этган.

Улуғ файласуф Афлотуннинг “...қонун яратувчи уч нарсани — моҳият, сифат ва ҳислатни яхши билган тақдирдагина ўша қонун энг яхши қонун бўлади. Чинакам қонун мамлакатдаги барча табақа ва авлодларга, барча вилоят аҳолисига бахт-саодат, шод-хушрўмлик келтиришни ҳисобга олади”, деган сўзлари янги тахрирдаги Конституциямиз ҳақида айтилгандек.

Инсон ҳуқуқларининг чинакам ҳимоячиси

Конституцияда яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг ажралмас ҳуқуқи экани ва қонун билан муҳофаза қилиниши, ўлим жазоси таъқиқланиши конституциявий даражада белгилаб қўйилди.

Зеро, инсонга ҳаётни Яратган ато этади ва уни олиш ҳам ўзининг измида. Шу жиҳатдан яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг ажралмас ва табиий ҳуқуқидир. Ўзбекистонда 2008 йилдан барча жиноят учун ўлим жазоси бекор қилинган бўлса-да, Конституция даражасида эмас, балки жиноят қонунчилигида ўз аксини топган эди. Ўлим жазосини таъқиқлашнинг конституциявий даражада белгиланиши эса инсонни ҳаётдан ҳатто давлат ҳам маҳрум этишга ҳақли эмаслигини кафолатлади.

Айрим давлатлар ўз тажрибасида ўлим жазосини қонунлар билан бекор қилса-да, Конституцияда бўлмагани боис, уни жазо сифатида қайта тиклаш ҳолатлари ҳам кузатилган. Шунингдек, судлар ҳам хатога йўл қўйиш хавфини инкор этиб бўлмайди. Ўлим жазоси тайинланган шахсга суд келгусида оқлов ҳукми чиқарадиган бўлса, ноҳақ айбланган инсон ҳаётини орта қайтаришнинг ҳеч қандай имкони йўқ. Шу нуқтанга назардан, Конституциямизга киритилган мазкур қонунда Ўзбекистоннинг қатъий позицияси мамлакатимизда инсон ҳаёти ва қадри юқори даражада ҳимоя қилинишини яна бир бор тасдиқлади.

“Хабеас корпус” институтини нормалари ва “Миранда қондаси”

Янги тахрирдаги Конституцияга ҳеч қим қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши, ушлаб турилиши, қамоққа олиниши, қамоқда сақланиши ёки озодлиги бошқача тарзда чекланиши мумкин эмаслиги, бунга фақат суднинг қарорига қўра йўл қўйилишига доир норма киритилгани ҳам инсон ҳуқуқларининг ишончли ҳимояси йўлидаги навбатдаги муҳим қадам бўлди.

Ўз навбатида, шахс суднинг қарорисиз қирқ саккиз соатдан ортиқ муддат ушлаб турилиши мумкин эмаслиги, ушлаб турилган пайтдан эътиборан қирқ саккиз соат ўтганига қадар судга ўтлаб туришнинг қонунийлиги ва асослилиги тўғрисидаги масалани ҳал қилиш учун олиб борилиши кераклиги, агар ушлаб туришнинг қонунийлиги ва асослилиги таъдид исботланмаса, дарҳол озод қилиниши кераклиги ҳақидаги норма ўз аксини топди.

Бу агар суд томонидан шахсини ҳибсга олиш ёки унга нисбатан бошқача турдаги озодлиқни чеклашга оид қарор қабул қилинмаса, шахс

дарҳол озод қилиниши зарурлигини англатади. Энг муҳими, ушбу норма инсоннинг фундаментал ҳуқуқлари суд орқали ҳимоя қилиниши ва шахс эркинлиги ҳамда дахлсизлик ҳуқуқининг конституциявий кафолати сифатида ҳизмат қилмоқда.

Конституцияда гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи ўзининг айбсизлигини исботлаш шарт эмаслиги ва исгалган вақтда сукут сақлаш ҳуқуқидан фойдаланиши мумкинлиги, яъни “**Миранда қондаси**” амалиёти киритилгани инсон ҳуқуқларини кафолатлаш йўлидаги навбатдаги ижобий ўзгариш бўлди.

Процессуал ушлаш вақтида инсон оғир руҳий ҳолатга тушади ва ҳуқуқий ёрдамга муҳтож бўлади. Чунки у бундай мураккаб вазиятда **жиноятда айбдор ёки айбсизлигини исботлаш мажбурияти унга эмас, аксинча, тўлиқ тергов органларига юклатилганини** англай олмайдди. Узоқ йиллар мобайнида тергов органлари томонидан қимдир қўлга олинганда у нима учун ушлангани айтилмағлини юзасидан аҳолидан қўллаб шикоятлар тушган. Натижада фуқароларнинг ҳуқуқлари қўлга олинган вақтнинг ўзидеяк хавф остида қолган. Минг афсуски, фуқаролар **ўз ҳуқуқларини яхши билмагани ва ҳеч қим улارга бунга аниқ ва батафсил тушунтирмагани** учун тергов жараёнида қонунга зид ҳолатлар кузатилган. Ушбу салбий ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида ривожланган давлатларнинг конституция ва қонунларида акс этган “**Миранда қондаси**” Ўзбекистон Конституциясига киритилгани амалий аҳамиятга эга бўлди.

Бу борада биргина 2023 йилда прокуратура органлари томонидан терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки терговда қонунчиликка риоя этилишини таъминлаш мақсадида суриштирув ва тергов органларининг 73 минг 718 шахсга нисбатан 59 минг 899 та жиноят иши ўрганилиб, тегишли судларга юборилган бўлса, қонунга зид бўлган 30 минг 107 та процессуал қарор бекор қилинган ҳамда зарур процессуал ҳаракатларни ўтказиш ҳақида 54 минг 338 та ёзма кўрсатма берилган.

“Миранда қондаси”га биноан ушланган шахс сукут сақлаш, сўроқ жараёнида адвокатни ишгагиришни талаб қилиш ва бошқа ҳуқуқларга эга бўлиш содда тилда шахсга илк сониялардаёқ тушунтирилади. Яъни Конституцияда жиноий таъқиқбога олинган шахсларнинг давлат органлари ҳамда мансабдор шахсларнинг ўзбошимчалигидан қилмоқлашининг деярли барча усули акс этди.

Айбдорликка оид шубҳалар қимнинг фойдасига хизмат қилади?

Конституциямизнинг 28-моддасида айбдорликка оид барча шубҳалар, агар уларни бартараф этиш имкониятлари тугаган бўлса, гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг ёки маҳкумнинг фойдасига ҳал қилиниши кераклиги белгиланган.

Мазкур янги қондининг аҳамияти нимада? Бу норма айбсизлик презумпцияси принципининг муҳим кафолатидир. Конституцияга киритилган мазкур қонунда қўра, жиноят иши бўйича ҳар қандай далилларга нисбатан шубҳа пайдо бўлса, бундай шубҳалар гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи фойдасига ҳал қилиниши зарур.

Нима учун шахс ҳуқуқининг мазкур кафолати муҳим? Шахснинг айбдорлигига оид ҳар қандай шубҳага таяниб, айблаш учун етарли бўлмаган далиллар асосида инсонни жавобгарликка тортиш мумкин эмас. Борди-ю, терговда

айб эълон қилинса ҳам бундай вазиятда судда айбини тасдиқловчи далиллар етарли эмаслиги тўғрисида унга нисбатан оқлов ҳукми чиқарилади. Яъни “исботланмаган айб — исботланган айбсизликка тенг” деган халқаро стандарт амал қилади.

Мамлакатимизда афв институти тобора тақомиллашиб, гуманистик сиёсатнинг амалий тасдиғи сифатида намоён бўлмоқда. Мустақиллигимизнинг 33 йиллиги арафасида Президент фармони билан жазо муддатини ўтаётган ва қилмишига чин кўнгилдан пушаймон бўлган 522 шахс афв этилгани алоҳида эътирофга сазовор.

Бундан ташқари, суд-ҳуқуқ тизимидаги ислохотлар ва янги тахрирдаги Конституция нормаларининг амалиётга жорий этилаётгани оқлов ҳукмлари эълон қилинаётганида ҳам кўзга ташланмоқда. Аҳамиятли жиҳати, мазкур ислохот ва тадқиқотлар яқин тарихимиздаги қатоган йилларда ноҳақ айбланганлар учун ҳам амалга оширилган. Хусусан жорий йилда Олий суд жиноят ишлари бўйича судлов ҳайъати томонидан 1930-1938 йилларда суд ҳукми билан ноҳақ жазога тортилган 198 шахсга доир 11 та жиноят иши кўриб чиқилди ва уларага оқлов эълон қилинди. Шунингдек, мазкур моҳида ҳеч қим ўзига ва яқин қариндошларига қарши гувоҳлик беришга мажбур эмаслиги белгиланган.

Хўш, жиноят иши бўйича шахс ўзига ёки яқин қариндошларига қарши гувоҳлик беришга мажбур эмаслиги оддий инсонга нима беради? Аввало, бу кафолат шахсга нисбатан

гумон ёки айблов қўриб чиқилаётганда тергов органлари томонидан унга ҳар қандай босим ўтказишдан ҳимоялайди. Шахснинг ўз айбига икорор бўлишига мажбурланиши ҳолатларининг олдини олади ҳамда жиноий таъқиқ остидаги шахснинг яқинларидан унга қарши гувоҳлик бериш мажбуран эмас, фақат ва фақат ихтиёрий бўлиши кераклигини кафолатлайди.

Инсонлар тақдирига дахлдор янги нормалар

Конституцияга инсон ҳуқуқлари ва қадрини ҳимоя қилувчи, узоқ йиллар давомида аҳолини қийнаб келган, минглаб инсонлар тақдирига дахлдор бўлган масалага доир янги бир норманинг киритилиши ҳам чинакам ҳуқуқий кафолат бўлди. Яъни энди шахснинг судлангани ва бундан келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатлар унинг қариндошлари ҳуқуқларини чеклаш учун асос бўлиши мумкин эмас. Бу борада давлатимиз раҳбари томонидан ҳам мазкур норма Конституцияда қатъий ёзиб қўйиш зарурлиги алоҳида таъкидланган.

Конституцияга киритилган мазкур норма асосида давлатимиз раҳбари томонидан 2024 йил 20 сентябрда имзоаланган қонун билан ўзгаришчи ва қўшимчалар киритилди. Хусусан, “Давлат фуқаролик хизмати тўғрисида”ги қонуннинг 10-моддаси “**Қариндошларнинг судланганлиги ва бундан келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатлар давлат фуқаролик хизматига қабул қилиш ва уни ўташ чоғида Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг ҳуқуқларини чеклаш учун асос бўлиши мумкин эмас**” деган алоҳида қисм билан тўлдирилди.

Бир сўз билан айтганда, янги тахрирдаги Конституция ҳуқуқий, дунёвий, демократик ва ижтимоий давлат бўлиши янги Ўзбекистонини барпо этиш сиёсатини қатъий давом эттириш йўлидаги мустаҳкам ҳуқуқий кўргон бўлди ва ислохотларимизнинг орта қайтайдиган муқаррар тус олишида кафолатли ҳужжат вазифасини бажармоқда.

Ўтган йиллар мобайнида янги Ўзбекистонда эркин ва кучли фуқаролик жамиятини шакллантириш борасида шиддатли ислохотлар амалга оширилди. 2017-2024 йилларда фуқаролик жамияти институтларини бевосита қўллаб-қувватлаш ва самарадорлигини оширишга қаратилган 64 та норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилинди, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш учун зарур ҳуқуқий ва институционал база яратилди. Янги тахрирдаги Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида биринчи маротаба фуқаролик жамияти институтларига бағишланган алоҳида боб киритилиб, “Фуқаролик жамияти институтлари” деб номланди.

ТЕНГ ҲУҚУҚЛИЛИККА ДАХЛ ҚИЛОЛМАГАН “ТОШКЕНТ ПРОПИСКАСИ” ВА “ЯШИЛ БЎЛМАГАН ПАСПОРТ”

Азизбек ЮСУПОВ,
“Янги Ўзбекистон” муҳбири

Энг асосийси, янги тахрирдаги Конституцияда миллий қонунчилигимизда биринчи маротаба фуқаролик жамияти институтларининг таркиби очиб берилди. Ушбу институтлар фуқаролик жамиятининг асосини ташкил этиши мустаҳкамланди. Ўзбекистон тарихида илк маротаба 2021-2025 йилларда фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси қабул қилинди. Буларнинг барчаси мустақил ва эркин фуқароларнинг қонун томонидан мустаҳкамланган фуқаролик ҳуқуқи эвазига амалга ошди.

Бу гаплар шунчаки расмийлик учун эмас, биз тизимли равишда аниқ белгиланган юзлаб самарали режаларнинг амалга оширилганлигини санаб ўтишни лозим топдик, ҳоло. Узоқ йиллардан бери фуқаролик ҳуқуқига оид тўлпаниб қолган қўллаб-қувватлаш ҳуқуқий ислохотлар билан ўз ечимини топганини тан олишимиз керак.

Биргина “Тошкент пропискиси” сўзини эслайлик. Етти-саккиз йил олдин бу сўз ҳуқуқларимиз нотенглиги исботи сифатида гўё яна юз йил яшайдигандек қўлоқларимиз остида тўхтовсиз жанрларди, минглаб одамлар тизим оғирлашса оғирлашадими, асло фуқаро учун енгиллик бўлмайди деб ҳафсаласиз қўл силкиганда давлатимиз раҳбарининг қатъий иродаси эвазига биз тахмин қилишга қўнган, аммо йиллар мобайнида интиқиб кутган қарор қабул қилинди — 2020 йил 1 сентябрдан эски яра каби бетўхтов қийнаб келган прописка тизими бекор бўлди. Ўтган давр мобайнида эса бу сўзни бошқа қайтиб эшитмайдиган бўлдик, худди ёмон тушдек барчаси унутилди.

“Ўзимни бегонадай ҳис қилмай қўйганимдан бахтиёрман!”

— Наманганда тутилганман. Хотиним тошкентлик эди. Ҳали прописка бўйича ўзгартириш бўлмаган пайтлар. Шаҳарда эмас, Тошкент вилоятида яшардик, чунки ишимга яқин эди. Бошқа вилоятдан келган бўлсам-да, қариндошларимнинг аксарияти шу ерда истикомат қиларди. Доимий рўйхатга қўйишни илтимос қилиб ёзмаган ташкилотимиз, яъни наманган одамимиз қолмаганди. Бир сафар тегишли ташкилотдан келган хатга қўра, мен рўйхатга қўйилиши мумкин бўлган тоифага кирмаслигини ўқиб, топишган баҳонадан кулгим кистаган эди, — дейди Хушид Шермаатов. — Қайси тоифадаги фуқаролигимдан қатъи назар, мен ҳам шу халқнинг фарзандиман, бир қисминан, сен қабиман деб жавоб ёзим келгандай ўшадан.

Кейинчалик баъзи сабаблар билан Чилонзор туманига, хотинимнинг уйига қўчиб ўтдик. Жуда қийналганмиз. Хотиним ҳимолдор ҳолида мендан кўп ҳаракат қилди. Фойдаси бўлмади, ишга жойлашиб олишим учун менга ҳатто вақтинчалик прописка ҳам беришмади, аёлимга ҳоким рози бўлсагина, эринимизни рўйхатга олишимиз мумкин дейишган. Ишонасизми, одамни ҳалол оғир меҳнатдан қўра, мана шунанга қўмжал ҳужжатбозлик, қимнингдир

УШБУ МАҚОЛАНИ ҚОРАҚАЛПОҚ ТИЛИДА ҲАМ ЎҚИШ УЧУН QR-КОДНИ СКАНЕР ҚИЛИНГ!

фуқаролик ва сиёсий ҳаётида камситиш ва репрессияларсиз иштирок этиш имконияти таъминланади. 2016 йилдан олдинги фуқаролиги йўқ одамлар эса айнан мана шу имкониятлардан маҳрум бўлиб, асосатда қолганди.

2017-2021 йиллар мобайнида юз мингдан ортиқ кишига Ўзбекистон фуқаролиги берилган бўлса, 1991-2007 йилгача атиги 482 киши Ўзбекистон фуқаролигини олган. 2007 йилдан 2016 йил декабргача эса ҳеч қимга фуқаролик берилмаган. Эътибор беринг, 25 йил, чорак аср давомида атиги 482 киши фуқароликка қабул қилинган. Айтиш мумкинки, шунча йиллар мобайнида фуқаролик олишга доир катта ҳарфлар билан белгиланб қўйилган меъёrlар амалда ишламаган.

Ҳаддан ортиқ чекловларни деб шу заминда туғилиб-ўсган не-не инсонлар оралиқда қолди. Шавкат Мирзиёев Президент этиб сайланганидан сўнг Ўзбекистонда фуқаролиги йўқ шахслар сифатида яшаб келаётганларнинг шикоятлари тингланди, бу борада мавжуд муаммо олий даражада эътироф этилди. Соҳада том маънода ислохот бошланди.

— 1991 йил 26 август куни Қирғизистонда таваллуд топганман. Отам қирғиз миллатига мансуб бўлгани билан, онам ўзбек, 2020 йилга қадар унинг ҳам фуқаролиги йўқ эди, — дейди Муҳаммаджон Турғунов. — Мустақиллик эълон қилинишига беш кун қолганда туғилганим бир тарафдан хурсанд қилган, кейинчалик, яъни фуқаролик олганимга қадар бунинг оғирлигини тўлағичча ҳис қилганман. Танишларимнинг сен қирғизсан, Ўзбекмассан деган арим ҳазил, арим чин қилиб айтган гаплари ҳар доим нимадир каттароқ иш қилишгага тўсқинлик қиларди. Ўзи шундай, биз майда, эътибор беришга арзизмайди деб ҳисоблаган сабабларимиз вақт ўтиб, руҳиятимизда яхшигина жараҳат қолдиради. Масалан, мен ҳам қаммо қатори ватан учун меҳнат қилишдан қочмайман, шараф деб биламан, ҳалол ишлаб рўзғоримни тебратаман. Лекин фуқаролик олгунча, билисимиз, жуда кўп имкониятлардан биргина шу ҳужжатни деб фойдаланолмаганман. 2020 йилдан олдин менда сайлаш ва сайланиш ҳуқуқи йўқ эди, хорижага саёхатга боришни-ку орзу ҳам қилмай қўйгандим. Қанча тадбиркорларни биламан, ўз ишини кенгайтириш ва салоҳиятини ошириш мақсадида давлат банкларидан кредит олоқчи бўлганда “фуқаролиги бўлмагани учун” важи билан рад этилган. Яна ўнлаб чекловлар, таъқиқлар сабаб қисиниб-қимтиниб яшаганман.

Бир танишимнинг ҳам фуқаролиги йўқ эди, 2010 йилларда хусусий қорхонага ишга жойлашмоқчи бўлганда, қорхона раҳбарлари ҳужжатини сўраган. Кўрсатган эса “лошадный паспорт”ми деб хахолаб кулган. Ҳайрон бўлиб, тушунамадим деганда, улар пойга чопадиган отларнинг ҳам шунга ўхшаш паспорти бўлади. Сенада ҳам шунчаки, Ўзбекистонда фақат яшаш ҳуқуқига эгаган, бошқа ҳуқуққа эга эмассан деб тагин камситган...

Ўзингизни ўзбек деб ҳисоблайсиз, келажагингизни шу юрт билан боғлагансиз, бор салогинингизни шу юрт учун сарфламоқчисиз, бироқ бунинг учун сизга йўл очилмаган. Қонуна ҳаққонини бер, лекин қимларингидир ташаббуси билан руҳсат йўқ эди. Мен-ку ҳарқалай, бу босқични нисбатан енгил бўлиб ўтдим деб ўйлайман, баъзида имкони бўла туриб яқин жиғларининг дидорини бориб қўра олмангилар, жанозасига етиб бормоганлар қанча эди.

Ёшлигимдан спортга қизиққанман. Халқро мусобақалар пайти саралаб олишда мен ва мен қабилар сабабсиз рўйхатдан чиқиб кетардик ёки умуман қўшилмасдик, умрини спорт билан боғламоқчи бўлган одам учун бундай ажратиб қўйишлар қаттиқ таъсир қилади, рақиб тугул, ўзингизни-да енголмай қоласиз. Ҳозир тазквардо бўйича мурабий бўлиб ишлашимнинг сабаби ҳам айнан шу — спортчи бўлиб шу юртга айтарлиқ манфаатим тегмаган бўлса, энди ҳечқурса мурабий сифатида тегсин. Спортчилар ватанини бошқалардан қўра кўпроқ яхши кўради деб ҳисоблайман, бунинг ҳамма спортчиларимизнинг галабадан кейин берган интервьюларидан билиш олиш қийин эмас, барчаси битта гапни, бир-бирдан эшитмасдан, ёд олмасдан гапирари — “Ватан ва халқим олдиндаги ишонччи оқлашда давом этман!”.

Бутун эса шукр қиламан. Президентимиз ташаббуси билан Ўзбекистон фуқаролигини олдим, бехисоб шукр. Бошидан ўтказган табиб, дейишадди. Осонгина фуқаролиқни олганлар мен ҳис қилиб турган тўғйуларини билмаслиги мумкин. Мен эса бу нарсанинг иссиқ-сوغуғини ўтказдим. Шу боис, Ўзбекистон фуқароси, деган мақом шарафли эканини аллақачон англаб етганман!

Ўзбекистон Республикасида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормаларига биноан ҳамда ушбу Конституцияга мувофиқ этироф этилади ва кафолатланади. Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳар кимга туғилганидан бошлаб тегишли бўлади. Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, эътиқоди, ижтимоий келиб чиқиши, ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар.

Имтиёзлар фақат қонунга мувофиқ белгиланади ва ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19-моддаси.

www.yuz.uz yuz.uznews yuz_official yuz.uz_news yuz

Эссе

Кунботарни томоша қилиб ўтирган суҳбатдошим узоқ ўйга толди. Унинг нигоҳи қонтолш булутларга қадалган, чуқур нафас олишдан елкаси кўтарилиб тушарди. У гўё кушдай учишга чоғланар, аммо замин оёғидан маҳкам ушлаб тургандай эди. Ниҳоят оғир сукунатни бузиб фавқулодда қувноқлик билан сўз қотди: “Қаранг, қандай гўзал, бундан ортиқ бахт йўқ!”.

Боборавшан ҒОЗИДДИНОВ, “Янги Ўзбекистон” муҳбири

Шундай дея сал нарида учиб ўтаётган бир жуфт қушни кўрсатди. Нимаси бахт дегандек унга қарадим. Суҳбатдошим буни тез илғайди ва қалин қошини чимириб, жиддий қиёфада деди:

— Тошкентда уйим йўқ эди. Каталакдай дўконимга ҳар куни солиқчи келарди. Санитария идораси бир кунда уч маҳал текширарди. Текширса ҳам майли, улушини олиб, хонасида ёзиб келинган қоғозни пештахтамга ёпиштириб кетади. Жаҳлим чиқади, ўзи оддий гуммахона бўлса... Майли, дедим, тишимни-тишимга қўйиб ишладим. Биламан, текширишга келадиганларнинг ярми штатсиз ишчилар. Юрист бўлмасам ҳам қонунни биламан, вақтида ўқиганмиз. Йўқ, фақат университетда эмас, репетиторлик қилганман. Ўзим ўқишга кира олмаганман. Ҳозиргидай осон эмасди, биласиз. Айтаверса, бу ҳам бир дoston. Кейин репетиторим менга ёрдам бер, яхши ўзлаштиргансан, деди. Шу-шу пул топишга қизиқиб кетдим. Ҳозир менга қараб нимаси бахт, деясиз, билиб турибман. Қаранг, қуёш қандай гўзал ботаяпти. Анави икки қуш эмин-эркин учиб юрибди, менга ўхшаб...

— Эркинлик нима ўзи? — дейман унга қараб.

— Гуммахонамга ҳадеб текшириш келавермаса, солиқларимни кимнингдир қўлига эмас, шундоқ телефонидан ўзим тўласам. Санитария идораси ходимлари улуш олиш учун эмас, ростдан ҳам тозаликни кўришга келса, — дедию нимадир ёдига тушгандай

— Нима ўқияпсан?
— Ҳуқукдан тайёрланияпман. Мана, Конституциянинг 18-моддасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга...
— Ҳамма тенг бўлса, сен нега кўчага чиқа олмаяпсан? — дейман қитмирлигим тутиб. Гап олмаяпсан? — жарима тўлагани ҳақида кетаётганини яна унинг жарима тўлагани ҳақида кетаётганини билиб, жаҳл қилади: “Йўқол, кўзимга кўринма!”.

РУҲИЙ ЭҲТИЁЖДАН ИЖТИМОИЙ ЗАРУРАТГАЧА ЁХУД ҚОНУНЛАР ҚАНДАЙ ЯШАЙДИ?

бирдан жонланди. — Жуда қизик-да, ҳозир ҳам худди шу одамлар ишлапти. Биз томондагилар деярли алмашмади. Лекин бирдан ўзгарди. Олдин келиб дўқ урарди, ҳозир салом бериб, киришга рухсат сўрайди. Одам яхши томонга ҳам жуда тез ўзгарар экан.

— Эҳ, содда, — дейман унга қараб, — улар ўзгаргани йўқ, ўзгаришга мажбур бўлди. Одам яралгандан бери жамиятни муайян қонунлар тартибга солиб туради. Ана шу қонун адолатли бўлса, муҳими, у барчага бирдай ишласа, жамият ўнгланади.

Унга шундай дейман-у, хаёлан қарийб 3 минг йил аввалги даврга саёҳат қиламан. Амударё қирғоғи. Ўша даврларда инсонлар тупроқни ҳам, сувни ҳам, гиёҳу хайвонот оламинин ҳам муқаддас деб билган. Биз учун ибтидий қарашга эга бу одамлар эзгулик ҳомийси осмонда экани ва ёвуз қучлар ер қаъридан чиқишига шубҳасиз ишонади. Улар наздида ер юзи — икки кучнинг кураш майдони. Агар инсонлар йўлдан адашса, ер ости кучига рағбат берган бўлади. Оқибатда одамзод табиий офатлар, ёвуз қучлар қуршо-вида қолади. Одамлар адашмаслиги, зиддиятга бормаслиги учун жамиятнинг умумий қоидалари — “Авесто” кўрсатмаларига амал қилиши зарур.

Ҳозирги давр. Инсоният тафаккури, билимидаги эврилишлар эвазига чексиз тараққиёт сари юзланган. Амударё соҳилидаги ўша инсон сувни ҳурмат қилмаса, обихаёт уни ташлаб кетишига ўзи шохид бўлган. Муқаддас битиклардаги сўзлар бежиз эмаслигини билади. У эзгулик ва ёвузлик орасидаги кураш ер юзида эмас, балки инсон қалбидан бошланганини ҳам яхши ҳис этади. Шунинг учун ёвузлик ер остидан унуб чиқмаслиги, одам ўз нафсининг ҳокими бўла олмагач, ёмонликларга йўл очишини яхши англайди. Шу боис, у барча муқаддас битиклар мазмун-моҳиятини ўзида жамлашга уринган китоб — Конституцияга амал қилиши керак.

Бунда унинг яшаш, таълим олиш, эътиқод қилиш, қонунларга ҳурматда бўлиш каби жуда муҳим ҳуқуқ ва мажбуриятлари кўрсатилган, кафолатланган. Конституция тарихи ҳақида гап кетганида қадимги Римни

эслаймиз. Хув, ўша замонларда ҳам қонунлар ёзилган, одамлар бунга эҳтиёж сезган, римликлар илғор эди, деймиз. Эҳтимол, шундайдир. Аммо мен бошқача фикрдаман. Назаримда қонунлар учун қадимги Рим жуда қисқа тарих. Унинг асл манбаси анча олисда, инсоният ер юзида яшай бошлаган замонларга тўғри келади. Масалан, “Авесто”да ёзилишича, инсон ерда ҳаёт бошлагач, илк хатоси сабаб ерни муз қоплайди. Шу тарихи мавжуд қонун амалда ўзини кўрсатади, жазо муқаррар экани ойдинлашади. Ёки Одам Антонинг фарзандлари Қобил ва Ҳобил ўртасидаги зиддият ҳам ўша илк қонун бузилиши ва жазога мисол. Демокриманки,

Унга жавобан савол бердим: “Қайси асрда яшаяпсиз?”.

Ҳамшира гап оҳангидан хато қилганини тушуниб, аёлимни етаклаб ичкарига олиб кирди. Туғруқхонанинг ойнаванд эшигидан уларга қараб турар эканман, Тошкентга илк бор келган вақтларимни эсладим. Кунора пўрим кийиниб эшикка қараб йўл олганимда синфдошим Шухрат савол берарди:

— Йўл бўлсин?
— Кўчага. Зерикдим, бир айлиниб келай,
— дейман қора кўзойнагимни пешонамга кўндириб.

— Бир куни сизни бориб “панельний”дан топиб келамиз, — дейди синфдошим ҳава-

УШБУ МАҚОЛАНИ ҚОРАҚАЛПОҚ ТИЛИДА ҲАМ ЎҚИШ УЧУН QR-КОДНИ СКАНЕР ҚИЛИНГ!

инсон доим қонунлар орқали ўз истаклари бошқаларнинг эркига дахл қилмаслигини таъминлаган. Хўш, инсонда қонунларга қандай эҳтиёж бор?

Биринчиси, руҳий эҳтиёж. Аввало, инсон ҳаёти гўдак уйқусидай сокин, мароқли бўлишини истайди. Бунинг учун у яшайдиган жамиятда барча тенг ҳуқуқли, ҳеч ким бошқаларнинг ҳақида хиёнат қилмайдиган бўлиши керак. Шундагилар инсон ўзи истасан орзулари сари қўқилмай оқимайди.

Иккинчиси, ижтимоий эҳтиёж. Сизнинг орзу-истакларингиз бошқалар тинчлигига раҳна солмалиги зарур. Инсон нафсига эрк берса, манфаати учун ҳеч нарсадан қайтмайди. Қонунлар эса қайсидир маънода инсоннинг нафсини жияовлашда муҳим восита. Шу орқали жамият ягона қоидалар атрофида бирлашиб, олға силжийди.

Инсон туғилиши билан бир қанча ҳуқуққа эга бўлади. Энг биринчиси, яшаш ҳуқуқи. Қадимги битиклардаги каби еру осмон оралиғидаги барча тирикликни азиз билган киши бошқаларнинг яшаш ҳуқуқига дахл қилмайди.

Дарвоқе, туғилиш ҳақида. Ўшанда ҳамширанинг “Қаерда “прописка”да турарди?” деган саволидан сергак тортидим.

сини яширмай. Бу гапидан завқим келади. Қўрқмаслик кераклиги, кўчада ИИБ ходимини кўрганда одам ўзини қандай туттиш ҳақида унга ваъз ўқийман. Барибир кўчага чиқишга юраги бетламайдиган Шухрат терс қараб ётганча, бошини кўрпага буркайди. Мен эса ижара уйимиз эшигини ёпиб олишни тайинлаб, ташқарига йўл олам.

Ўшанда биз — абитуриентлар учун шаҳар айланиш ҳам қаҳрамонлик эди. Фақат синфдошим Шухрат буни ғирт аҳмоқлик деб биларди. Чунки у пойтахтда вақтинча яшаш ҳуқуқини берадиган бир парча қоғози бўлмагани (ўшанда вақтинчалик “прописка” ҳужжатини олиш ҳозирги уй сотиб олишдан ҳам мураккаб эди) учун жаримага тортилган. Жаримани тўлагунча вақтинча сақлаш жойи деб аталадиган бинода панжара ортидан йўлга қўз тикиб, тунни тонгга улаган. Уч томони тошбетон зах хонада ўтказган бир куни бутун умрга татиган.

Мен эса шунча вақтдан бери бирор марта қўлга тушмаганман. Тўғри, метрога тушиш жойида турган ИИБ ходими уст-бошим, афт-ангоримга қараб виллоятдан келганимни тез фаҳмлаган. Бир неча бор тўхташиб, ҳужжатларимни сўраган. Аммо йўл-йўриғини қилиб “омон” қолганман. Шунинг учун

Шухрат менинг ҳам қачондир қўлга тушиб, панжара ортига киришимга шубҳа қилмайдди. Айни дам бу шаҳарда бемалол юриш йўлини ахтаради. Англайдики, бунинг энг осон йўли университетга ўқишга кириш. Тўхтатган одамга талабалик гувоҳномасини кўрсатиб, бошини ғоз тутиб ўтиб кетиш. Шу мақсадда китобга мук тушади. Ижара уйга келганимда қўлидаги китобга чизиб, белгилаб ўқийётган бўлади.

— Нима ўқияпсан?
— Ҳуқуқдан тайёрланияпман. Мана, Конституциянинг 18-моддасида ёзилган: “Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга”...

— Ҳамма тенг бўлса, сен нега кўчага чиқа олмаяпсан? — дейман қитмирлигим тутиб. Гап яна унинг жарима тўлагани ҳақида кетаётганини билиб, жаҳл қилади: “Йўқол, кўзимга кўринма!”.

Шу воқеани эслайман-у, аёлимни ўша пайтларда туғруқхонага олиб келганимда нима бўларди деб ўйлайман. Сен шу юрт фуқаросисан ва яна бир инсонни дунёга келтириш арафасида, жонтолаш бўлиб турибсан. Сенга ёрдам беришга қасам ичган оқ халатли инсонлар эса бир парча қоғозга, шу шаҳарга расман мансуб ёки мансуб эмаслигига қараб муомала қилади...

Ҳозир ўша ҳамшира ҳам суҳбатдошимнинг гуммахонасида келадиган солиқчилар каби ўзгарган. Аммо хаёлдан улар ўзгаришга мажбур бўлган экан, демак, исталган вақтда аслини кўрсатиши мумкин деган исёнкор ўй ўтади. Ана шу ерда қонунларга ички эҳтиёж ўзини кўрсатади. Аввал жамиятда қонунларга бўйсунуш мажбурияти бора-бора қўнмакка айланади. Агар қонун ҳайъатбахш, умуминсоний мезонларга мос бўлса, узоқ яшайди. Йўқса...

Ишхондан ўтган асрнинг 70-йиллари арафасида ёшлар наشريда чоп этилган мақолани топиш топишигини олдим. Шу боис, икки куним кутубхонада ўтди. Кенг ва ёруғ ўқув залида газетанинг чанг босган саҳифаларини бирма-бир varaқалайман. Ўша давр руҳи уфуриб турган саҳифаларга қўз тикаман. “Прожектор” деган рукнда эълон қилинган митти мақола (аслида, қақув хати) ни ўқиб донг қотаман. Олис виллоятдаги мактаб ўқувчиси тахририятга ёзган хатида мактабдошлари ҳақида сўз юритар экан: “Фалончи илғор терувчи, уч чанқода пахта қолдирмайди. Пистончи эса бунинг акси, пахтани тоза термайди. Боз устига фартутидаги “оқ олтин”ни ерга тўкиб-сочиб юради”, деб ёзган. Хат яхши теримчи бўлган бола дарсларини ҳам яхши ўзлаштириб, зўр ишчи бўлиб камол топиши ҳақидаги оламжаҳон шиор билан аяқланган. Ўша хатни ўқигач, ўйлаганман: тенгликни ҳамма ўзинча тушунар экан-да. Қаранг, собиқ тузумда инсонлар тенг бўлиши керак, дея меҳнатга мажбурлан оммавий олиб чиқилган. Ҳатто аёллар энди туғилган чакалоғи билан пахта даласига чиқишга мажбур бўлган. Унча-мунча қул-

дорлик тузумида ҳам бўлмайдиган болалар меҳнатидан имкон қадар кўпроқ фойдаланиш усуллари ўйлаб топилган. Сўнг бунинг асоратидан узоқ вақт кутула олмадик.

Одамларнинг мол-мулки хатлашиб, колхозга ўтказилгани, бу умумий бойлик, дея аслида, вагонлаб маркага ташилиши ҳам ўша “тенглик”нинг асл қиёфаси эди. Бундай жамиятда инсон ўз орзулари билан яшай олмайдди. У ўзининг орзум деб билганлари ҳам аслида, кимнингдир истаги бўлиб чиқади. Чунки одамда мавжуд шароитдан келиб чиқиб олдиға мақсад қўйиш қўнмакмаси бор. Бу одамнинг онгостиди шаклланиб бoис, орзулар ўзимники, унга ҳеч ким дахл қила олмайдди, деб ўйлайди. Аммо вазият ўзгариши билан жамият ҳам ўнгланиб, ўзгариб бoраверишига ўзимиз гувоҳмиз.

Ҳозир пахта “оқ олтин” эмас, шунчаки иқтисодиётнинг биргина тармоғи эканини яхши биламиз. Бунинг учун аёллар гўдагини чирқирайиб дала бошига кўтариб бoриши шарт эмас. Болалар ҳам фақат китоб

ўқиши керак. Уларнинг меҳнати келажакни қоронғиликка бошлашдан бошқа нарса эмас. Шу каби тушуначилар адолатли қонунларга руҳий муҳтожликни ижтимоий эҳтиёжга айлантиради. Бу ўйлар мени яна қадим битиклар сари етаклайди. Уларнинг барчасида инсон табиат олдида ожиз экани, атроф-муҳитни ҳимоя қилишга мажбурияти белгиланган.

Ҳа, ҳатто қўлида найза ушлаб, мамонт ортида югуриб кетаётган овчиларнинг ҳам ўзи амал қиладиган қонунлари бўлган. Биргина мисол: улар жонзотларнинг кўпайиш мавсумида ов қилмаган. Бу руҳий, ижтимоий эҳтиёжнинг уйғунлашуви эди. Янги тахрирдаги Конституциямизда биринчи марта инсоннинг экологик ҳуқуқлари аниқ кўрсатилди. Бу ўша инсон шууридаги қадим эҳтиёжнинг ижтимоий ҳаётимизда ўз аксини топиши эди. Шу зайлда ўйларим Бош қонунимиз, ундаги ўзгаришлар сабаб кафолатланган ҳуқуқларимиз сари кетади. Бундай ўйларимни тагин суҳбатдошимнинг гапи бўлади: “Битта гуммахона атрофида шунча машаамма ўтказдим. Ўзи илгиларда солиқчилар ишлаб чиқариш цехини қелди. “Тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтмаган экансиз”, деди. Гуммахонадагидай томоша бўшланди, деб ўйладим. Хато ўйлабман. “Рўйхатдан ўтсангиз, кешбoкми, имтиёзми берамиз, бемалол ишлайсиз”, деди. Ҳей, ошна, одамлар замон ўзгармайди, дейди. Замон ўзгарар, ҳатто одамларни ҳам ўзгартирар экан. Мана, ўтган куни ёнимдаги дўкон эгаси бозорнинг паттаччиларга дағдаға қилгяпти. Гап нимада эканини биладим, қизик ҳам эмасди. Аммо шу дўкондор ҳам ўзгарди. Паттачинни кўрса, етти букилиб салом берадиган одам-а?!” Худди кимдир келиб, уларга сеҳрли таёқчаси билан тегиб қўйгандай!”

Суҳбатдошим тинмай гапирарди. Рўпарамизда эса эртага янада чароғон кун бўлишга ваъда бергандай қуёш уфқни тандирдай қизартирган. Бу ҳам бoболарнинг гапи: кунботар қуйса ҳаво очик бўлади. Демак, бoғи жуфт қуш бeкoрға вижир-вижир қилиб бeмалол учиб юргани йўқ. Уларнинг эркин юришига иккита асос бор. Бири шу юртдаги одамлар. Улар қонунга қўра, табиатга зарар етказмайди. Иккинчиси, табиат қонунини. Буниси энди бошқа гурунғ.

ГАЗЕТАДАГИ МАТЕРИАЛЛАРНИ ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФБОСИДА ЎҚИШ УЧУН МАЗКУР QR-КОДНИ СКАНЕР ҚИЛИНГ.

“Янги Ўзбекистон” ва “Правда Востока” газеталари тахририяти” ДМ

МУАССИС:
Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамаси

Бош муҳаррир:
Салим ДОНИЁРОВ

Тахририятга келган қўлёзмалар тақриз қилинмайди ва муаллифга қайтарилмайди.
Газетанинг етказиб бeрилиши учун обунани расмийлаштирган ташкилот жавобгар.
Газета тахририят компютер марказида саҳифаланди.
Газетанинг полиграфик жияхатдан сифатли чоп этилишига “Koloqrak” МЧЖ масъул.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2020 йил 13 январда 1047-рақам билан рўйхатга олинган.
Нашр индекси — 236. Буюртма — 4286.
39932 нусхада бoсилди.
Ҳажми — 3 табоқ. Офсет усулида бoсилган. Қoғoз бичими А2.
Баҳоси кeлишилган нарҳда.

“Koloqrak” МЧЖ бoсмахoнасида чоп этилди.
Бoсмахoна манлиси: Ўзбекистон, 100060.
Тошкeнт, Янги шаҳар қўчаси, 1-А уй.
Бoсмахoна телефони: (78) 129-29-29

Навбатчи муҳаррир: Ирода Тошматова
Мусаҳҳис: Шeрзoд Маҳмудoв
Дизайнерлар: Хушрид Абдуллаев,
Зафар Рўзиев

Манзилимиз:
100060, Тошкeнт шаҳри,
Шаҳрисабз кўчаси, 85-уй

ЎзА якуни — 00:40 Топирилди — 00:45